

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему

«Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку»

Виконала:

студентка II курсу, 61 групи

Спеціальності 013

«Початкова освіта»

Абадєєва Дарина

Олександрівна

Науковий керівник:

к.п.н., доц. Кошель Анна

Павлівна

Роботу подано до розгляду «_____» _____ 2023 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «_____» _____ 2023 року.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

(підпис)

Турчина І. С.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Абадєєва Д. О. «Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку». Кваліфікаційна робота освітнього ступеня – магістр. Спеціальність – 013 Початкова освіта. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. м. Чернігів, 2023 рік. Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. В роботі ми обґрунтувати вікові особливості розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку, проаналізували ефективні прийоми його розвитку, розробили практичні рекомендації вчителям стосовно ефективних методів та прийомів розвитку творчих здібностей учнів у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: вікові особливості розвитку, ефективні прийоми, методи, навчально-виховний процес, рекомендації вчителям, творчі здібності, учні молодшого шкільного віку.

ABSTRACT

Abadeeva D. O. «The Development of Creative Abilities in Young School-Aged Children». Qualification work of an educational degree – master’s degree. Specialty - 013 Primary education. Chernihiv Collegium National University named after T. G. Shevchenko. Chernihiv, 2023.

The qualification work is dedicated to researching the development of creative abilities in young school-aged children. In this work, we substantiated the age-specific features of developing creative abilities in younger school-aged students, analyzed effective methods for their development, and formulated practical recommendations for teachers regarding effective methods and approaches for fostering the creative abilities of students within the educational process.

Key words: age-specific developmental features, creative abilities, educational process, effective techniques, methods, younger school-aged students, teacher recommendations.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	9
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	9
1.1. Психолого-педагогічні засади до вивчення та дослідження творчих здібностей.....	9
1.2. Розробка проблеми творчості і творчих здібностей у вітчизняній психолого-педагогічній науці	18
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2	28
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	28
2.1. Методи, методика і процедура дослідження.....	28
2.2. Результати дослідження рівня розвитку невербальних творчих здібностей школярів.....	31
2.3 Умови формування і прийоми підвищення рівня творчих здібностей молодших школярів	35
Висновки до II розділу.....	42
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	53
Додаток А.....	53
Додаток Б	54
Додаток В.....	55
Додаток Г	56
Додаток Д.....	57
Додаток Е	58
Додаток Є	59
Додаток Ж.....	61

ВСТУП

Творчість – це ключова компетенція, яка дозволить дітям успішно адаптуватись до змінливого світу і розвивати свій потенціал. Сучасна школа повинна бути спрямована не тільки на передачу знань, але і на розвиток творчих здібностей учнів.

Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку допоможе їм стати більш впевненими в собі та розвивати свої індивідуальні здібності. Крім того, творчість допоможе дітям розвивати критичне мислення та розв'язувати проблеми, що виникають у повсякденному житті. Розвиток творчих здібностей також може допомогти дітям зрозуміти світ навколо себе та розширити свої погляди на нього.

З огляду на те, що сучасний світ стає все більш вимогливим до творчих професій та інновацій, розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку є особливо важливим для їх успіху в майбутньому. Отже, тема розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку є дуже актуальною та важливою для педагогів, батьків та суспільства в цілому.

В сучасному світі, зміни в економіці та технологіях призводять до необхідності розвивати творчість та інноваційність у людей. Здатність до творчості стає важливим елементом в особистісному та професійному розвитку кожної людини. Тому, розвиток творчих здібностей у дітей з молодшого шкільного віку є дуже важливим для їх майбутнього успіху.

У сучасному світі, діти вже з молодшого віку мають можливість зіткнутися з новими технологіями, які створюють у них нові можливості для творчого розвитку. Однак, це не означає, що творчість відчувається тільки в інформаційній сфері. У будь-якій сфері життя, людина може реалізувати свої творчі здібності, якщо вона має достатній рівень розвитку цієї компетенції.

Отже, творчий розвиток дитини має велике значення в сучасному світі, де здатність до творчості є важливою складовою успіху. Таким чином, педагоги та

батьки мають зосередитися на розвитку творчих здібностей дітей з молодшого шкільного віку, щоб допомогти їм стати успішними та задоволеними у майбутньому.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження Ерднієва Б. П. щодо розвитку творчого мислення присвячено розробці дидактичного комплексу, що забезпечує розвиток творчих здібностей і тих, хто навчається, і тих, хто навчає; ефективному засвоєнню школярами знань з математики, що відповідають програмі. Предметом дослідження є безпосередній прояв творчості учнів у навчальній діяльності.

У працях Васильєвої Л. І. [8], Гаврилюк С. М. [11], Данильченко В. О. [15], Коломоєць Т. Г. [25], Лук'янчука М. В. [28], Мамчука Л. П. [32], Мельника О. В. [34], Моляко В. О. [37-38], Остапйовської І. І. [45], Сакалюка О. П. [58] та інших розглянуті саме прийоми та засоби розвитку творчого мислення учнів у процесі навчання. Але питання діагностики початкового рівня розвитку творчого мислення та динаміки його зростання або не розглядається взагалі, або зводиться до визначення рівнів навченості з предмету.

Об'єкт дослідження: процес розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження: творчі здібності молодших школярів і шляхи їх формування у навчально-виховному процесі.

Мета дослідження полягає у вивченні та теоретичному обґрунтуванні проблеми особливостей розвитку творчих здібностей молодших школярів та обґрунтування ефективних методів та прийомів їх розвитку.

Гіпотеза дослідження – творчих здібностей молодших школярів ефективно формуються та розвиваються за таких умов:

- використання системи творчих вправ та завдань на всіх, без винятку навчальних дисциплінах;
- застосування елементів проблемного та розвивального навчання.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати теоретичні основи розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, вивчення методичної документації;

2) проаналізувати різноманітні наукові підходи до проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів;

3) теоретично обґрунтувати вікові особливості розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку та проаналізувати ефективні прийоми його розвитку;

4) провести власне експериментальне дослідження з метою з'ясування особливостей розвитку творчих здібностей учнів;

5) надати практичні рекомендації вчителям стосовно ефективних методів та прийомів розвитку творчих здібностей учнів у навчально-виховному процесі.

З огляду на поставлені мету й завдання у роботі використовувалися такі **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз науково-педагогічної та методичної літератури з теми, узагальнення, порівняння, систематизація отриманої інформації;
- емпіричні: спостереження, опитування, індивідуальні бесіди з вчителями та учнями, тестування, інтерв'ю, класифікація та узагальнення отриманої інформації.
- математично-статистичні методи обробки даних досліджень.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що вона дозволяє розглянути основні питання, пов'язані з розвитком творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Робота дозволяє висвітлити теоретичні аспекти розвитку творчості дітей, визначити основні підходи до її розвитку, а також дослідити вплив різних факторів на творчі здібності дітей.

Практичне значення роботи полягає в тому, що вона може бути використана для розробки та впровадження ефективних програм та методик з розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку, а також для підготовки вчителів та батьків до роботи з дітьми з метою розвитку їх творчих здібностей.

Апробація результатів дослідження була представлена у формі тез на таких науково-практичних конференціях: I Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Освіта XXI століття: аксіологічний вимір» (Нікополь, 2022); XX Міжуніверситетська студентська науково-практична конференція «Актуальні питання культури мовлення» (Вінниця, 2023).

Публікації.

Основні теоретичні положення і висновки дослідження відображено у 3 наукових публікаціях:

1. Андрощук О.В. Розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор : дис. ... кандидата пед. наук : 19.00.07/Андрощук Ольга Володимирівна. Київ, 2018. 240 с.

2. Кошель А. П., Кошель В. М., Міненко А. О. Розвиток soft skills у майбутніх вихователів як необхідний компонент конкурентоспроможності на 180 ринку праці в системі дошкільної освіти. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Вип. 12 (168) / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів : НУЧК, 2021. (Серія: Педагогічні науки). С. 194–198.

3. Методи і прийоми розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів початкових класів. URL: <http://pano.pl.ua/file/book/Krulevets.pdf> (дата звернення: 20.11.2022).

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Чернігівського ліцею № 22 в двох третіх класах (один з них був експериментальним, другий – контрольним). Вибірка складала 30 учнів віком 8-9 років.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 74 найменування та додатків. Загальний обсяг роботи – 62 сторінки, обсяг основного тексту – 44 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІСІ

1.1. Психолого-педагогічні засади до вивчення та дослідження творчих здібностей

Основи наукового підходу до вивчення творчих здібностей заклали Яременко Л. А. [74], Черноус В. П. [68], Моляко В. О. [37], Сіваченко О. П. [59]. І ось уже впродовж багатьох десятиліть головні концептуальні положення цього напрямку становлять методологічний зміст майже всіх досліджень у сфері розвитку і формування здібностей.

Найбільш чітко визначення здібностей, їх основних ознак і факторів розвитку сформульовано Яременко Л. А. В цілому ця концепція здібностей розділяється усіма вітчизняними вченими. Яременко Л. А. виділяє три основних ознаки здібностей як індивідуально-психологічних особливостей людини:

- вони становлять основу відмінностей однієї людини від іншої;
- визначають успішність виконання будь-якої діяльності або багатьох її видів;
- їх не можна зводити до наявних знань, умінь та навичок, але вони можуть пояснити легкість і швидкість їх набуття [74, с. 44-45].

Важливою особливістю слід вважати й те, що між здібностями, з одного боку, і знаннями, вміннями — з другого, існує тісний діалектичний зв'язок: для оволодіння знаннями завжди потрібні певні здібності, а сам процес формування останніх передбачає засвоєння адекватних знань і вмінь.

В зарубіжній науці під здібностями розуміють або вроджені особливості індивіда, які фатально визначають усі майбутні досягнення суб'єкта, або набуті навички й вміння [65, с. 32].

Вітчизняна наука щодо природних, вроджених чинників здібностей розглядає їх як анатомо-фізіологічні задатки, які лежать в основі формування

здібностей. Самі ж спроможності – це завжди результат розвитку певних властивостей людини в конкретній діяльності. Ось чому здібності не тільки проявляються, а й формуються у діяльності. Крім цього, розвиток здібностей пов'язаний із виникненням у людини інтересу: чим більше її приваблює певна діяльність і чим активніше вона її виконує, тим відчутніше це позначається на актуальних здібностях [48, с. 144].

У зв'язку з цим Чорноус В. П. підкреслює, що здібності людини виявляються в тому, як вона використовує наявні у неї знання і набуває нових знань, умінь і навичок, необхідних для розв'язання тих завдань, що ставить перед нею життя. Вони – необхідна умова успішного збагачення досвіду. Хоча очевидно, що між здібностями людини і її життєвим досвідом існує складний взаємозв'язок: з одного боку, здібності залежать від досвіду, з іншого – відсутність потрібних знань і вмінь затримує розвиток і вияв здібностей [68, с. 83-84].

Слід розрізняти загальні та спеціальні здібності. Перші з них забезпечують якісне оволодіння найрізноманітнішими знаннями і вміннями, які людина використовує й реалізує у багатьох видах діяльності. «Загальні здібності, – підкреслює Моляко В. О., – виявляються в широті, багатоманітності можливостей людини і певній єдності характерних для неї властивостей. До загальних здібностей відносяться перш за все властивості розуму, тому їх часто називають загальними розумовими здібностями» [37, с. 112-113].

Спеціальні здібності аналізуються стосовно окремих сфер діяльності, що і визначає їх класифікацію за видами роботи (математичні, художні, музичні, лінгвістичні, технічні, спортивні та інші). Однак, здібності людини завжди реально дані у певній єдності загальних і спеціальних (особливих та окремих) властивостей. Тому не можна зовні їх протиставляти між собою, оскільки між ними існує як відмінність, так і єдність [23, с. 13]. Крім цього, успішність виконання будь-якої діяльності залежить не від однієї, а від поєднання різних здібностей, при чому сукупність, яка забезпечує однаковий результат, може бути

утворена із різних спроможностей. Звідси — взаємокомпенсація розвитку одних здібностей іншими, і навпаки.

Окремою стороною загальних здібностей є творчі здібності особистості людини, її творчі можливості [49, с. 55-56]. Саме творчі здібності, на відміну від спеціальних, що визначають успішність у конкретних видах діяльності, проявляються в будь-якій діяльності, в тому специфічному стилі її виконання, який може бути названий творчим.

Розвиненість творчих здібностей, як і будь-яких інших, залежить від задатків самого індивіда, але перш за все від особливостей навчання та виховання. Тому основна мета освіти полягає в тому, щоб спрямувати навчальний процес на оволодіння школярами методами творчої діяльності, сформувати у них необхідні для цього уміння і навички [29, с. 319].

Зрозуміти природу творчих здібностей без розуміння суті творчості неможливо, хоча саме з цього питання існує безліч протилежних теорій, думок, суджень. За твердженням Сакалюка О. П., є майже сто п'ятдесят визначень цього наукового терміну, що відображає різноманітність підходів до його усвідомлення [58, с. 614-615].

Більшість з науковців вбачає у творчості особливу за характером, змістом, засобами дій діяльність зі створення нового, оригінального продукту (незалежно від його характеру), як людську діяльність вищого рівня пізнання й перетворення навколишнього природного і соціального світу. У процесі творчої діяльності (що найважливіше) змінюється й сама людина – форми, засоби її мислення, особистісні якості – вона стає творчою особистістю.

Психологію цікавить сам процес творчості, його першопричини, за яких умов він виникає, які зовнішні і внутрішні зміни відбуваються в особистості у творчому процесі. Сучасна ж педагогічна наука визначає творчість як «реальне перетворення предметної дійсності, культури і самого себе» [14, с. 109]; як продуктивну людську діяльність, здатну породжувати якісно нові матеріальні й

духовні цінності, як важливу умову культурного прогресу суспільства і виховання людини.

Тому зрозуміло, що творчість в тій чи іншій формі не є справою «обраних», вона доступна кожному. І школяр, що засвоює нові знання, розв'язує нову, незнайому задачу, і робітник, що виконує нове технічне завдання,— усі вони займаються творчістю, розв'язують творчі задачі.

При цьому для творчого стилю на всіх рівнях діяльності характерні, перш за все, самостійна постановка проблем, так звана інтелектуальна ініціатива, самостійний оригінальний спосіб розв'язання уже готових тем і проблем. Тобто, творча ініціатива характеризується відсутністю шаблону та ригідності в мисленнєвій та виконавській діяльності [22, с. 17].

Досліджуючи проблему розвитку дитячої творчості, Позняк Т. М. відзначає, що суспільне педагогічна цінність творчості дітей очевидна [50, с. 154]. Значення творчості в усебічному розвитку учнів полягає у становленні повноцінної особистості, здібностей дитини, її потреб, мотивів поведінки, у формуванні універсальних креативних можливостей, які забезпечують їй успіх у найрізноманітніших видах діяльності [58, с. 99].

Навчальна творчість учнів — це всі види навчальної діяльності, коли засвоюються нові знання, розв'язуються нові задачі і ця діяльність носить організований характер. Навчальна творчість багато в чому є формою поєднання інших видів творчості, особливо в умовах середньої школи, оскільки в ній відбувається імітація різних видів діяльності – ігрової, літературної, музичної, наукової, тощо [8, с. 58].

Отже, творча діяльність школярів – це вища форма їх активної самостійної навчальної діяльності. Специфіка її полягає в тому, що учні не відкривають нових законів, явищ, зв'язків між ними, а під керівництвом учителя здобувають уміння застосовувати практично вже відомі знання. При цьому, діяльність школяра можна вважати творчою, якщо він виявив ініціативу, самостійність, одержав невідомий раніше йому результат.

Отже, стає зрозумілим, що для розвитку творчої особистості молодших школярів важливо розвивати не лише інтелект, а й творчі здібності, активність, мотиваційну сферу, і навпаки, під час розвитку цих компонентів, не слід забувати про інтелект. Адже, коли високий інтелект поєднується з високим рівнем креативності, творча людина частіше краще адаптована до середовища, активна, емоційно врівноважена, незалежна [53].

Таким чином, творчість – не мета, а засіб і умова всебічного та гармонійного розвитку учня, який виявляє своє розуміння навколишнього, своє ставлення до нього, і це допомагає розкрити внутрішній світ школяра, особливості його уявлень, сприймання, інтересів і здібностей. Визначаючи дитячу творчість як загальний здобуток, дослідники підкреслюють її величезне особистісне, а також суспільне, державне й загальнолюдське значення, оскільки йдеться про покоління, якому творити майбутнє. Розвиток творчих здібностей конкретної особистості, виховання з перших років шкільного життя творчої індивідуальності – запорука суспільного творчого розквіту, прогресу.

У науці загальна здатність, яка відповідає творчій діяльності і характеризує особистість в цілому, називається креативність.

Проте, це поняття в контексті психолого-педагогічного знання набуло значення лише на початку 50-х років. Однією з причин такого ставлення до проблеми творчих здібностей зі сторони вчених-експериментаторів була нечіткість визначення креативності як здібності та відсутність методик для її діагностики.

В самому загальному розумінні поняття креативності включає в себе минулі, поточні та наступні характеристики процесу, в результаті якого людина або група людей створює що-небудь, що не існувало раніше.

«Психометрична революція» в дослідженні творчих здібностей та креативності особистості розпочалась на початку 60-х років і до цього часу не закінчена [64].

Якщо систематизувати всі дослідження з проблем творчості у зарубіжній психолого-педагогічній науці, то можна виділити чотири основних напрямки, кожен з яких креативність розглядає з різних позицій.

В першому напрямку творчість вивчається за її продуктами. Вони виділяються три основні характеристики продукту: кількість, якість, значущість [72, с. 169]. Проте більшість дослідників проблеми творчості вважають, що продукт не може бути єдиним критерієм творчості, тим більше, що його оцінка проводиться експертами і залежить від їх індивідуальних думок та суджень. Серед великої кількості виділених оцінок творчого продукту лише деякі мають безпосереднє відношення до творчості, а решта характеризують загальну продуктивність роботи досліджуваних [72, с. 170].

Другий напрямок розглядає креативність як здібність. Однією з перших в цій галузі була робота Сімпсона, який виділив творчість як здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення. Пізніше головними дослідниками цього підходу стали Гілфорд Д. П. та Торренс Е. П. [44].

Гілфорд Д. П. вважає, що головною особливістю творчих здібностей є можливість знаходження багатьох різноманітних ідей з одного джерела інформації, а основою креативності є дивергентне мислення. Саме операція дивергенції, на думку Гілфорда Д. П., на відміну від конвергентного типу мислення, яке він ототожнює з інтелектом, допускає варіювання різних шляхів розв'язання проблеми, приводить до несподіваних висновків і результатів. Спочатку вчений виділив чотири основних показники креативності:

- оригінальність (нетривіальність, незвичність підходу);
- семантична гнучкість (новий спосіб використання, швидке переключення з однієї проблеми на іншу);
- образна адаптивна гнучкість (нові ознаки і можливості для використання);
- семантична спонтанна гнучкість (здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації) [26, с. 39].

Пізніше Гілфордом Д. П. було виділено шість параметрів креативності:

- здатність до виявлення і постановки проблеми;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- гнучкість-здатність продукувати різноманітні ідеї;
- оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартно;
- здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі;
- здатність вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу і синтезу [35, с. 122].

На основі цих теоретичних узагальнень Гілфорд Д. П. і його співробітники розробили тести програми дослідження здібностей, які діагностують переважно дивергентну продуктивність.

Подальший розвиток ця програма отримала в дослідженнях Торренса Е. П., який під креативністю розуміє здатність до загостреного сприйняття недоліків, дефіциту знань, дисгармонії тощо. Відповідно до цього реалізація творчого акту повинна включати в себе відчуття труднощів, пошук можливих рішень, генерування і формулювання гіпотез відносно відсутніх елементів та усунення недоліків і пробілів у знаннях, перевірку цих гіпотез (а в тих випадках, коли це необхідно, і їх модифікацію) та знаходження результатів [11, с. 139].

Креативність у тестах Торренса Е. П. оцінюються за такими показниками:

- продуктивність – здатність до висунення великої кількості ідей;
- гнучкість – здатність висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до іншого, використовувати різноманітні стратегії розв'язання проблем;
- оригінальність – здатність до висунення ідей, які відрізняються від очевидних чи міцно усталених;
- деталізація – розробленість ідей [43, с. 122-123].

Крім цього також вводяться показники точності, швидкості та узагальнена шкала творчих здібностей.

Вчений розробляв свої тести в ході навчально-методичної роботи з розвитку творчих здібностей дітей. При створенні методик автор намагався отримати моделі творчих процесів, що відображали б їх природну складність.

Тому креативність Торренс Е. П. вважає природним процесом, який породжується сильною потребою людини у знятті напруження, що виникає у ситуації невизначеності чи незавершеності [47, с. 100].

Третім напрямком є вивчення креативності як психічного процесу. При цьому виділяються різні стадії, рівні та типи творчого мислення.

Дослідження стадій і фаз творчого процесу носило описовий характер. Вивчення рівнів креативного процесу тісно пов'язано з психоаналітичним напрямком [70, с. 94]. Проте найбільш поширеною у дослідженні креативності як типу мислення є концепція Медніка С. А., яка є основою розробленого ним тесту віддалених асоціацій. Творчий процес розглядається Медніком С. А. як переформування асоціативних елементів в нові комбінації, що відповідають поставленому завданню. При цьому чим більш віддалені один від одного елементи нової комбінації, тим більш творчим є процес розв'язання [73, с. 32-33].

Четвертий напрямок у вивченні креативності орієнтується на дослідження рис особистості. Прихильники цього підходу вважають, що не можна робити передбачення про розвиток креативних здібностей без врахування емоційно-мотиваційних та особистісних характеристик людини, оскільки не тільки реальна діяльність, але й результати виконання творчих завдань суттєво залежать від цих особливостей [54].

Багато досліджень в цій сфері і, відповідно, діагностичні процедури ґрунтуються на роботах Маслоу А. С., Роджерса К. Р. і розглядають взаємозв'язок творчого процесу із «самоактуалізацією» особистості.

Особистісний підхід до виявлення творчих здібностей пов'язаний також з численними спробами побудувати різні списки особливостей творчої особистості (в які входять, наприклад, такі якості як, незвичність і ексцентричність, підвищена сприйнятливність, схильність до фантазування

тощо). В рамках цього напрямку активні емпіричні дослідження проводяться Інститутом по діагностиці і вивченню особистості при Каліфорнійському університеті [15, с. 54-57].

Особливе місце серед робіт, присвячених проблемі креативності, займають дослідження по вивченню мотиваційних характеристик творчості та особистісних змінних як джерел високого рівня розвитку творчих здібностей. В межах цього підходу працюють Голлан С. Е., Кеттел Р. В., Маддіс С. В. [50, с. 144].

В зарубіжній психолого-педагогічній науці творчість є об'єктом дослідження в багатьох галузях науки, включаючи психологію, педагогіку, соціологію, культурологію та інші. Вивчення природи творчості є однією з найбільш важливих та складних задач в цьому напрямку дослідження. Дослідження природи творчості зазвичай зосереджені на вивченні різних аспектів творчого процесу, включаючи його психологічні, когнітивні, соціальні та культурні аспекти.

Одним з найважливіших аспектів вивчення творчості є взаємозв'язок між творчістю та іншими факторами, такими як особистість, соціальне середовище та культура. Багато досліджень зосереджені на вивченні впливу цих факторів на розвиток творчих здібностей, а також на творчий процес загалом. Також досліджується вплив факторів на творчість у різних контекстах, таких як культура, соціальне середовище та професії.

Окрім того, в зарубіжній науці велику увагу приділяють вивченню технік та методів, які можуть бути використані для стимулювання та підтримки розвитку творчих здібностей, а також на вивчення процесів, які відбуваються в розумі творця в процесі творчої діяльності [70, с. 27].

Також значний вплив на розвиток творчості має соціальне середовище. Зокрема, соціально-культурний підхід до творчості вважає, що творчість є продуктом взаємодії між особистістю та культурою. Це означає, що творчість могла сформуватися під впливом культурних традицій, норм та цінностей.

Отже, зарубіжна психолого-педагогічна наука досить широко досліджує питання творчості та творчих здібностей. Вона вважає творчість як складну і багатоаспектну характеристику особистості, що включає в себе як інтелектуальну, так і емоційну та мотиваційну складові. При цьому творчість розглядається як окремий тип інтелектуальних здібностей.

У зарубіжній психолого-педагогічній науці зосереджено увагу на вивченні природи творчості та взаємозв'язку цього феномену з іншими факторами, такими як особистість, соціальне середовище, культура та інші. Здійснені дослідження дозволяють зрозуміти, що творчість є складним та багатогранним явищем, що залежить від різних факторів і може бути розглянута з різних точок зору.

В цілому, зарубіжна психолого-педагогічна наука дозволяє розширити наше розуміння творчості та творчих здібностей і показує, що ці явища мають важливе значення для розвитку людини в цілому.

1.2. Розробка проблеми творчості і творчих здібностей у вітчизняній психолого-педагогічній науці

У вітчизняній психолого-педагогічній науці проблема розвитку творчості та творчих здібностей досліджується вже десятки років. Значна частина досліджень зосереджена на пошуку ефективних методів розвитку творчості та створенні умов для розкриття творчого потенціалу учнів.

У рамках педагогічної науки вивчаються різноманітні аспекти розвитку творчості, такі як педагогічні умови, методи та засоби, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів. Психологічні дослідження зосереджені на вивченні структури творчих здібностей, механізмів їх розвитку та рольовій поведінці в творчості.

Соціологічна наука займається дослідженням соціально-економічних та культурних чинників, що впливають на формування творчих здібностей.

Філософський підхід до проблеми розвитку творчості базується на вивченні філософських основ творчості та її ролі в сучасному світі.

Розробка проблеми творчості та творчих здібностей займає важливе місце у вітчизняній психолого-педагогічній науці, що дозволяє виявляти та вирішувати проблеми, пов'язані з недостатнім розвитком творчих здібностей у дітей та дорослих.

Коломоєць Т. Г. зазначає, що за всієї своєрідності їхніх наукових поглядів вони сходяться в одному: розвиток дитини є активним процесом діяльного творення своєї особистості, і розвиток дитячої творчості може бути правильно зрозумілим лише у світлі загальної теорії психічного розвитку як процесу засвоєння дитиною специфічно людських властивостей і здібностей, що виникають у ході історичного розвитку людства [25].

У процесі творчої діяльності учень досліджує світ і відкриває нові речі для себе, та його творчі досягнення дозволяють отримати об'єктивні дані про його внутрішній світ. Цю думку також підтримує Пінчук О. А., який стверджує, що творчість дитини дозволяє отримати об'єктивний матеріал для розуміння її внутрішнього світу і в той же час допомагає усвідомити, що молодший школяр не є просто суб'єктивним сприйманням, а має конкретні об'єктивні прояви в своїй творчій діяльності [49, с. 55].

Дуже багато уваги дитячій творчості приділяли такі видатні педагоги, як: Мадзігон В. М. та Барташнікова І. А. Ними створено оригінальні системи виховання і навчання, в центр яких вони поставили дитину як унікальну, неповторну, самоцінну особистість. Їх поєднує й чуйне ставлення до дітей, глибока повага до особистості кожного школяра і непохитна віра у дитячій обдарованості, праві на самовизначення. При цьому, головними положеннями педагогічних поглядів Мадзігона В. М. та Барташнікової І. А. є вимога розвитку творчого потенціалу усіх вихованців.

Міненок А. О. творчість у школі розглядає як особливу, особистісну і водночас суспільну сферу, оскільки результати цієї творчості безпосередньо

звернені до особи школяра, сприяють захопленню процесом пізнання, вихованню високих моральних якостей, потреби працювати. Розвиток нахилів і творчих здібностей учнів, на думку Міненок А. О., полягає в тому, щоб поряд з навчальним процесом запропонувати учням такі види діяльності, серед яких кожен знайде стежку, якою піде першим [35, с. 120-121].

Васильєва Л. І. вважає, що для розвитку творчих можливостей учнів необхідно розбудити в кожній дитині творця, навчити працювати самостійно, допомогти зрозуміти і знайти себе, зробити перші кроки до творчості. А оскільки саме в школі починається процес становлення якостей творчої особистості, дуже важливо правильно організувати цей процес [8, с. 39].

Досвід переконливо підтверджує тезу психології, що всі діти володіють різноманітними творчими здібностями. Завдання школи – виявити й розвинути їх у доступній і цікавій дітям діяльності. Розвинути здібності – це значить озброїти дитину способом діяльності, дати їй до рук ключі, принцип виконання роботи, створити умови для виконання й розквіту її обдарованості. Тому мета освіти, за Васильєвою Л. І., – так побудувати навчання, щоб максимально розвинути закладені природою здібності кожного учня [8, с. 40].

Дійсно, для того, щоб учні могли створювати оригінальні та творчі продукти, необхідно, щоб вони мали певний мінімум загальних знань. Тільки володіючи основними знаннями та уміннями, учні зможуть створювати щось нове та оригінальне. Проте, самих знань недостатньо, їх потрібно поєднувати з творчим підходом, здатністю до критичного мислення та здатністю до пошуку нетрадиційних рішень. Це допоможе учням розвивати свої творчі здібності та здатність до творчого мислення. З цією метою Обертас Т. С. були розроблені уроки творчості для учнів початкових класів. Вони названі так умовно, тому що з перших днів учні 1-го класу привчаються за єдиної для всіх теми виконувати практичні роботи в оригінальному, неповторному варіанті [43, с. 124]. У тих же випадках, коли оригінальний предмет створити не можна, педагоги намагалися

розвинути самостійність, активність, ініціативність, тобто якості, які б сприяли творчості й зумовлювали розвиток творчих здібностей.

Процес творчості вивчався багатьма дослідниками в основному в напрямі пошуків його загальної схеми, виділення основних ланок.

Кожен з критеріїв креативних здібностей, які називає Яременко Л. А., можна розписати наступним чином:

1. Пізнавальна мотивація: означає бажання учасника творчого процесу вивчати нове і постійно пізнавати світ. Цей критерій проявляється у дослідницькій та пошуковій активності, що допомагає знайти нові ідеї та рішення.

2. Здатність долати сформовані настанови, звичні підходи, стереотипи: цей критерій передбачає здатність перевернути звичні підходи до вирішення проблеми і долати обмеження, які зазвичай зупиняють творчий процес.

3. Оригінальність: цей критерій означає здатність до створення нових і оригінальних ідей, які відрізняються від традиційних підходів і рішень.

4. Швидке виявлення розв'язання проблеми: цей критерій означає здатність швидко знаходити рішення на основі логіки та інтуїції, що допомагає зберегти час у процесі творчого пошуку.

5. Розумова активність: цей критерій передбачає здатність до аналітичного та творчого мислення, яке дозволяє швидко знаходити рішення проблеми і створювати нові ідеї.

6. Чутливість до новизни стимулу: цей критерій означає здатність учасника творчого процесу бути чутливим до нових ідей та стимулів, що дозволяє знаходити нові шляхи вирішення проблеми і створення творчих продуктів [73, с. 32-34].

При цьому, механізм процесу творчого засвоєння знань характеризує так:

- Створення проблемної ситуації та постановка проблеми. Це означає, що учень відчуває необхідність вирішити якусь проблему або завдання. Він

створює проблемну ситуацію, яка стає стимулом для подальшої діяльності.

- Використання відомих способів розв'язування. Учень використовує знання та навички, які вже має, для розв'язання проблеми. Він може застосовувати відомі алгоритми, методи та стратегії.
- Розширення області пошуку способів розв'язування. Учень шукає нові, незвичні шляхи розв'язування проблеми. Він може використовувати творчий підхід та експериментувати зі своїми ідеями.
- Реалізація знайденого принципу. Учень втілює свої ідеї у практичну діяльність. Він створює новий продукт, який є результатом його творчої діяльності.
- Перевірка розв'язку. Учень аналізує результат своєї діяльності та оцінює, наскільки він вдало вирішив поставлену проблему. Він може вносити корективи та вдосконалювати свій продукт [73, с. 35].

Згідно з трактуванням Чорноуса В. П., творчість може бути описана як взаємодія між двома рівнями пізнання - інтуїтивним та логічним. На початку творчого процесу, завдання або проблема сприймається людиною на усвідомленому, логічному рівні, де вона застосовує свої знання, навички та досвід для пошуку рішення.

Далі, згідно з підходом Чорноуса В. П., засіб до вирішення проблеми здобувається на інтуїтивному рівні. Цей засіб може виникнути як побічний продукт дії, що здійснюється на усвідомленому рівні, або ж він може з'явитися під час неусвідомленого оброблення інформації.

Отже, згідно з підходом Чорноуса В. П., творчість - це взаємодія між усвідомленим та неусвідомленим рівнями пізнання, де рішення проблеми знаходиться за допомогою використання інтуїції та логічного мислення. Таким чином, творчість вимагає від людини гнучкості, здатності до аналізу та інтуїції, що дозволяє знаходити нові, оригінальні рішення для складних проблем.

Тому творчими здібностями Черноус В. П. називає здатність розпізнавати й асимілювати в діяльності побічний продукт, що породжується в процесі діяльності і не має прямого відношення до її мети [68, с. 85].

Яременко Л. А. розглядає творчі здібності як окремий аспект загальних розумових здібностей та особистості в цілому. Він вважає, що схильність до творчості є характерною рисою дитинства. Також Яременко Л. А. відзначає, що творчість може проявлятися по-різному на кожному віковому етапі. Наприклад, у дитинстві це може бути творчість у грі та уяві, у підлітковому віці - у творчості у мистецтві та літературі, а у дорослому житті - у професійній діяльності та інноваційному підході до рішення проблем. Таким чином, Яременко Л. А. досліджує різноманітні аспекти творчості, враховуючи її прояв на різних етапах життя людини [71, с. 170].

Окремо виділяється концепція Богоявленської Д. Б., яка запропонувала якісно новий підхід до трактування і дослідження творчості. Вона розглядає креативність як ситуативно нестимульовану інтелектуальну активність, що проявляється в прагненні вийти за межі заданої проблеми. Методика "Креативне поле" розроблена з метою вивчення творчого потенціалу особистості. Дослідження за допомогою цієї методики передбачає використання певних завдань, що дають змогу оцінити інтелектуальну активність і творчі здібності людини.

За результатами дослідження Богоявленська Д. Б. прийшла до висновку, що інтелектуальна активність як комплексна характеристика тісно пов'язана з загальними розумовими здібностями. Іншими словами, люди з вищим рівнем загальних розумових здібностей мають більший творчий потенціал.

Отримані результати досліджень можуть бути корисними для підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Наприклад, можна зосередитися на розвитку загальних розумових здібностей учнів, що допоможе підвищити їх творчість і інтелектуальну активність [5, с. 16].

Позняк Т. М. вважає, що креативність є одним з типів інтелектуальних здібностей. Вона розглядає чотири такі типи здібностей: конвергентні здібності, учіння, пізнавальні стилі та креативність. Кожен з цих типів є властивістю інтелекту і є похідним від особливостей складу і будови індивідуального досвіду.

Креативність, за поглядом Позняк Т.М., може бути розвиненою в будь-якій особі, проте рівень цієї здібності може відрізнятись. Вона розглядає креативність як здатність до генерації нових ідей, поєднання інформації з різних джерел та здатність до креативного мислення. Крім того, Позняк Т. М. вважає, що креативність є необхідною для успішної роботи в сучасному світі, де вимагається швидкий розвиток інновацій та технологій [51, с. 155].

Моляко В. О. підкреслює, що творча активність не є стійкою характеристикою особистості, а залежить від наявності творчої мотивації. Таким чином, для розвитку творчих здібностей необхідно забезпечити наявність відповідної мотивації.

Він також вважає, що творча активність проявляється в особливих, непередбачуваних умовах діяльності. Тобто, здатність до творчості передбачає наявність готовності до зміни, адаптації до нових ситуацій та виявлення нових підходів.

Однак, Моляко В. О. також вважає, що максимальний рівень творчості обмежується загальним рівнем інтелекту. Це означає, що розвиток творчих здібностей вимагає забезпечення не тільки творчої мотивації, але й розвитку інтелектуальних здібностей [38, с. 3].

За десятиліття розвитку вітчизняної психолого-педагогічної науки творчість і творчі здібності стали одними з найбільш досліджуваних проблем. Українські дослідники уважно вивчали природу творчості, взаємозв'язок творчості і творчих здібностей, розробляли нові методики дослідження творчості, вивчали фактори, що впливають на розвиток творчих здібностей у різні вікові періоди.

Однією з ключових ідей у вітчизняних дослідженнях є те, що творчі здібності можна розвивати і підтримувати, проте це вимагає спеціальної

підготовки та досвідченого керівника. Зокрема, вивчалися різні методи розвитку творчих здібностей, такі як креативні технології, вправи на розвиток уяви та мислення, творчі завдання та інші.

Також вітчизняні дослідники активно вивчали вплив особистісних факторів, таких як мотивація, самооцінка, самореалізація та інші, на розвиток творчості і творчих здібностей. Особливу увагу приділяли взаємозв'язку творчості і здоров'я, а також вивченню творчих здібностей у дітей з особливими освітніми потребами.

Висновки до розділу 1

1. Дослідження в галузі психолого-педагогічної літератури підкреслює, що проблема розвитку творчих здібностей є однією з ключових та обговорюваних тем. Вітчизняні дослідники звернули увагу на різні аспекти цієї проблеми, включаючи природу, складові, критерії розвитку та методи формування. Термін «творчі здібності» забезпечує сукупність особистісних рис, які не втратили нетрадиційні методи для вирішення інтелектуальних та життєвоважливих завдань, спрямованих на відкриття нового і невідомого.

2. Підготовка дітей до творчої пізнавальної діяльності набуває великого значення, оскільки цей процес починається з створення ефективних умов для розвитку їх творчих здібностей та пізнавальної активності. Творчий підхід учнів до світу допомагає їм виявити власні здібності, зацікавленість, уяву та відчуття потреби, сприяючи відкриттю нових форм особистої пізнавально-практичної активності. Ця самостійність у творчому мисленні сприяє усвідомленню особистих можливостей, допомагає розгрузити емоційний тиск та підвищує впевненість у власних можливостях.

3. При систематизації всіх досліджень щодо проблеми творчості у психолого-педагогічній науці за кордоном, можна визначити чотири основних напрямки, кожен з яких вивчає креативність з різних позицій. Перший напрямок базується на аналізі творчих продуктів, другий – розглядає креативність як здібність, третій напрямок – досліджує творчість як психічний процес, а четвертий – орієнтується на особистісні риси, враховуючи емоційно-мотиваційні та особистісні характеристики людини. Кожен напрямок надає власний погляд на творчість та способи її дослідження.

4. Гілфорд Д. П. стверджує, що ключовою рисою творчих здібностей є здатність генерувати різноманітні ідеї з одного джерела інформації, а креативність базується на дивергентному мисленні. Цей вид мислення, на відміну від конвергентного, пов'язаного з інтелектом, дає можливість варіювати

шляхи вирішення проблем, призводить до несподіваних результатів. Спочатку вчений ідентифікував чотири ключові показники креативності: оригінальність, семантична гнучкість, образна адаптивна гнучкість та семантична спонтанна гнучкість. Пізніше він розширив цей список до шести параметрів: виявлення і постановка проблеми, генерація ідей, гнучкість у продукції різних ідей, оригінальність реакцій на подразники, вдосконалення об'єктів деталями та здатність аналізу та синтезу для розв'язання проблем. На основі цих теоретичних концепцій були розроблені тести та програми дослідження, які переважно оцінюють дивергентну продуктивність.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

2.1. Методи, методика і процедура дослідження

Викладене розуміння творчих здібностей, які формуються протягом всього життя, ставить питання про роль педагогічного впливу, про ефективність тих чи інших педагогічних систем у становленні креативності школярів.

На основі цього з метою перевірки висунутої гіпотези було проведено експериментальне дослідження у Чернігівському ліцеї № 22 в двох третіх класах (один з них був експериментальним, другий – контрольним) з 30 учнями віком 8-9 років. Дослідження складалося з трьох етапів:

I. Констатуючий зріз. На цьому етапі проводилося тестування школярів за методикою Е. Торренса «Незавершені малюнки» (варіант А), а також була проведена самостійна робота з математики, в якій учням було запропоновано розв'язати серію творчих завдань та вправ. Все це було зроблено з метою первинного ознайомлення з наявним в учнів даного і контрольного класів рівнем розвитку невербальних творчих здібностей, а також їх умінням розв'язувати задачі творчого характеру.

II. Формуючий експеримент. На цьому етапі з учнями експериментального класу проводились різні вправи, пропонувались завдання творчого, пошукового і проблемного характеру з різних предметів, ширше застосовувались ті засоби навчання, які сприяють підвищенню рівня розвитку творчих здібностей учнів. При цьому всіляко заохочувалась та підтримувалась творча самостійність школярів, оригінальність, нестандартність у способах розв'язання завдань. Також дуже важливим було створення в ході навчально-

виховної роботи сприятливої для розвитку творчої особистості атмосфери, головними принципами якої були визначені такі:

- принцип діалогічного навчання;
- принцип партнерства;
- принцип радісного навчання;
- принцип активного включення кожного в навчальний процес.

III. Контрольний зріз. На цьому етапі проводилось повторне дослідження невербальної креативності школярів в обох класах за методикою Е.Торренса (варіант Б), а також була проведена самостійна робота з математики, в якій учням було запропоновано розв'язати серію творчих завдань з метою виявлення змін, які відбулися в учнів під впливом формуючого експерименту.

Застосування методики Торренса Е. П. «Незавершені малюнки» проводилось з метою дослідження невербальної креативності, тобто здібностей школярів до створення нових продуктів в умовах мінімальної вербалізації. Цей тест був адаптований у Науково-дослідному інституті загальної і педагогічної психології АПН України у 1990 році.

У варіанті А даної методики на етапі констатуючого зрізу школярам пропонувались в якості стимулу достатньо прості графічні фігури, кількість яких становила 5. Від досліджуваних вимагалось закінчити зображення за допомогою будь-яких графічних доповнень для того, щоб вкінці отримати певну визначену картинку, а потім її назвати.

Школярам давалась така інструкція: «Перед вами бланк з простими графічними фігурами, кожна з яких це деяке незакінчене зображення. Ви повинні закінчити це зображення за допомогою будь-яких доповнень, які вважаєте необхідними. В кінці назвіть те, що у вас вийде. Час вашої роботи не обмежується».

У варіанті Б методики Торренса Е. П. на етапі контрольного зрізу стимульний матеріал був дещо складнішим: учням потрібно було домалювати незавершені малюнки, кількість яких становила 6, і які не містили елементів

простих геометричних фігур. Школярам пропонувалась така інструкція: «Перед вами бланк із незавершеними малюнками. Домалюйте картинки та дайте їм назву. Домальовувати можна що завгодно і де завгодно. Підписувати необхідно під малюнком розбірливим почерком».

В цілому, якщо інструкція до методики Торренса Е. П. викликала в учнів запитання, то на них відповідали повтором інструкції більш зрозумілими для дітей словами, не даючи прикладів можливих відповідей-зразків.

Під час тестування учні розміщувалися по одному за партою, що сприяло підвищенню самостійності виконання завдання, а отже, ймовірності створення більш оригінальних робіт. Крім того важливим було створення спокійної, комфортної атмосфери довіри та уникнення тривожної, напруженої атмосфери перевірки, що впливають на надійність результатів.

Час тестування не обмежувався, в цілому дослідження тривало 15-20 хвилин.

Завдання у самостійній роботі з математики поділялись на три групи:

- задачі на логічне міркування;
- задачі на застосування аналітико-синтетичних операцій;
- задачі на просторове сприймання.

Кожна з цих груп містила по три завдання. Поділ задач на такі групи обґрунтований тим, що запропоновані творчі завдання сприяють розвитку в кожного учня таких психічних процесів як пам'ять, мислення, увага, уява, – а саме вони (за даними ряду вчених) і лежать в основі творчих здібностей школярів.

Оцінювання самостійних робіт учнів здійснювалося за 4-х бальною шкалою:

- оцінка «5» – ставилась при виконанні 9-8 завдань;
- оцінка «4» – при виконанні 7-6 завдань;
- оцінка «3» – при виконанні 5-3 завдань;
- оцінка «2» – при виконанні 2-0 завдань.

Зразки завдань до самостійної роботи № 1-2 подано у Додатках Є-Ж.

2.2. Результати дослідження рівня розвитку невербальних творчих здібностей школярів

Визначення рівня невербальної креативності в обох варіантах методики Торренса Е. П. «Незавершені малюнки» проводиться за двома показниками: оригінальність та унікальність.

Показник оригінальності передбачає дослідження творчих можливостей візуального мислення школярів і визначається несхожістю малюнка даного досліджуваного на малюнки інших дітей, тобто мається на увазі статистична рідкість відповіді. Для цього кожному малюнку, незалежно від його авторської назви, надається умовна назва типу малюнків. При цьому, оцінюючи індекс оригінальності малюнка, враховано, що іноді «типові» малюнки можуть з'являтися на нетипові для них стимули. В цьому випадку вони зараховуються до загальної кількості типових малюнків.

Індивідуальний показник оригінальності обраховується у відповідності із даними всієї вибірки за формулою:

$$Or = 1 - \frac{x-1}{X_{max}-1}, \text{ де:} \quad (1.1)$$

X- кількість малюнків даного типу;

X_{max} – максимальна кількість малюнків у типі;

Or – оригінальність малюнка.

Дана формула дозволяє обчислити індивідуальний показник оригінальності кожного малюнка на основі даних всієї вибірки. Кількість малюнків даного типу (X) та максимальна кількість малюнків у типі (X_{max}) використовуються для нормування оригінальності малюнка (Or). Отриманий індекс оригінальності є середнім арифметичним показників оригінальності кожного малюнка в даній вибірці. Ця формула є корисним інструментом для

вимірювання творчих здібностей та оцінки оригінальності малюнків у контексті дослідження невербальної креативності.

Індекс оригінальності обраховується як середнє арифметичне показників оригінальності кожного малюнка:

O_i – показники оригінальності кожного малюнка.

Показник унікальності використовується як додатковий до індексу оригінальності і свідчить про те, що відповідь відрізняється від очевидної, містить цікаве незвичайне зображення, яке зустрічається тільки в одного учня із всієї вибірки. Тобто, цей показник визначається тоді, якщо оригінальність малюнка становить 1,00 і підраховується як загальна кількість унікальних малюнків для даного досліджуваного.

Таким чином, аналіз результатів дослідження невербальної креативності школярів за двома варіантами методики Торренса Е. П. «Незавершені малюнки» дозволяє зробити висновок про наявність відмінностей в розвитку невербальних творчих здібностей після формуючого експерименту в учнів експериментального та контрольного класів. Ці відмінності виявляються в значеннях індексів оригінальності та унікальності малюнків кожного школяра (зведені таблиці отриманих результатів дослідження учнів експериментального та контрольного класів за методикою Торренса Е. П. подані у Додатках А-Г).

Проводячи порівняння значень індексів оригінальності в учнів обох класів на етапі констатуючого зрізу, виявлено, що ці показники суттєво не відрізняються: в експериментальному класі індекси оригінальності малюнків знаходяться в межах від 0,56 до 0,77; а в контрольному класі від 0,56 до 0,8.

Також, майже однаковими в обох класах учнів на першому етапі дослідження є значення індексів унікальності:

- в експериментальному класі загальна кількість унікальних малюнків серед усіх школярів становить 5, а кількість таких малюнків для одного досліджуваного дорівнює 1. Тобто, лише в роботах п'яти школярів було

виявлено серед запропонованих 5 графічних фігур одну картинку, яка не повторюється в інших учнів;

- в контрольному класі загальна кількість унікальних малюнків серед всієї вибірки становить 6, при цьому в роботах 4-х учнів виявлено також по одному малюнку, що не повторюються, і тільки в роботі одного школяра виявлено 2 зображення, які не повторюються в інших дітей.

Отримані результати дослідження на етапі констатуючого зрізу можна узагальнити у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Клас	Індекси оригінальності	Індекси унікальності		
		Загальна кількість унікальних малюнків серед всіх учнів	Найбільша кількість унікальних малюнків для одного учня	Кількість учнів, які зобразили унікальні малюнки
Експериментальний	0,56-0,77	5	1	5
Контрольний	0,57-0,8	6	2	5

Завданням подальшого експериментального дослідження було проведення формуючого експерименту, який передбачав створення умов і вибір методів, які б сприяли підвищенню рівня креативності школярів.

Отже, отримані результати дослідження рівня розвитку невербальних творчих здібностей учнів експериментального та контрольного класу на етапі контрольного зрізу можна узагальнити у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Клас	Індекси	Індекси унікальності		
		Загальна кількість унікальних малюнків серед всіх учнів	Найбільша кількість унікальних малюнків для одного учня	Кількість учнів, які зобразили унікальні малюнки
Експериментальний	0,71-0,96	22	4	11

Контрольний	0,61-0,82	8	2	7
-------------	-----------	---	---	---

Розглянемо результати дослідження окремо кожного класу учнів. У *контрольному класі*, як свідчать дані таблиці, значних змін результатів після формуючого експерименту не спостерігається: індекси оригінальності малюнків кожного школяра суттєво не збільшилися, порівняно з результатами констатуючого зрізу і знаходяться в межах від 0,61 до 0,82.

Щодо індексів унікальності малюнків, то також їх значних змін не відбулося: серед 15-ти досліджуваних учнів лише 7 намалювали у своїх роботах унікальні зображення (на першому етапі дослідження таких учнів було всього 5); загальна кількість малюнків, що не повторюються серед усіх школярів даної групи, зросла тільки на два і становить 8, при цьому лише один учень у своїй роботі зобразив 2 унікальні малюнки, решта ж 6 учнів мають по одному малюнку, які не зустрічаються в інших дітей.

Таким чином, в даному класі учнів на етапі контрольного зрізу відбулося незначне покращення результатів школярів.

Аналізуючи результати учнів *експериментального класу*, можна пересвідчитися, що після формуючого експерименту відбулося суттєве покращення результатів школярів:

- значно зросли індекси оригінальності малюнків кожного досліджуваного: від 0,71 до 0,96 (на етапі констатуючого зрізу вони були в межах від 0,56 до 0,77);

- суттєво підвищилися й індекси унікальності малюнків: серед 15 учнів 11 намалювали у своїх роботах унікальні картинки (на етапі констатуючого зрізу тільки 5 учнів); загальна кількість унікальних малюнків серед всієї вибірки становить 22, при цьому, в роботі одного учня виявлено аж 4 зображення, що не зустрічаються в інших, двоє школярів у своїх роботах мають по 3 унікальних малюнки, четверо учнів – по 2 малюнки, і ще четверо школярів по одному такому малюнку, які не повторюються в інших. Тобто, найбільша кількість

унікальних малюнків для одного досліджуваного становить 4, тоді як на першому етапі дослідження дорівнювала 1.

Отже, отримані результати дослідження невербальної креативності школярів за методикою Торренса Е. П. «Незавершені малюнки» свідчать про підвищення рівня розвитку невербальних творчих здібностей в учнів експериментального класу після формуючого експерименту.

2.3 Умови формування і прийоми підвищення рівня творчих здібностей молодших школярів

Для ефективного виховання творчих здібностей у дітей необхідно, щоб цей процес був спрямований та мав чітко визначену мету, яка досягається через розв'язання ряду конкретних педагогічних завдань. В даній роботі ми, користуючись науковими джерелами на цю тему, спробували визначити основні напрями та завдання з розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Згідно з поглядами науковців, креативні здібності є окремим чинником, розвиток якого є результатом творчої діяльності дітей. Таким чином, ми виділили два основних компоненти творчих здібностей молодших школярів: творче мислення та творчу уяву.

Для розвитку творчого мислення та творчої уяви учнів початкових класів можна запропонувати такі завдання:

1. Генерація ідей: учні можуть бути запрошені до винаходів нових предметів або до придумування нестандартних способів використання вже існуючих предметів. Наприклад, що можна зробити зі старої газети чи пластикової пляшки.
2. Придумування історій: учні можуть бути запрошені розповісти свою власну історію про будь-яку тему за допомогою відповідних ілюстрацій. Наприклад, як вони провели свій вихідний день, або придумати свою казку.

3. Розв'язування проблем: учні можуть бути запрошені до розв'язування складних завдань, наприклад, як пропустити всіх чотирьох кіз через один місток, який тріснув під вагою другого козла.
4. Експериментування: учні можуть бути запрошені до проведення різноманітних експериментів, наприклад, дослідження, як швидко розчиняється цукор у воді за різних умов.
5. Творчі завдання: учні можуть бути запрошені до створення творчих проектів, наприклад, створення власного малюнка на задану тему, або написання власної пісні.

Важливо забезпечити різноманітність та цікавість завдань, щоб стимулювати творчу діяльність учнів.

Творчі завдання диференціюються за такими параметрами, як:

1. Рівень складності: завдання можуть бути легкими, середньої складності або складними, залежно від рівня підготовки учнів.
2. Тип завдання: це можуть бути завдання на розвиток творчого мислення, творчої уяви, або комбіновані завдання, які поєднують ці дві складові.
3. Тематика: завдання можуть бути пов'язані з різними темами, такими як математика, мова, науки про природу, соціальні науки, мистецтво та інші.
4. Метод розв'язування: завдання можуть бути розв'язані за допомогою різних методів, таких як аналіз, синтез, абстрагування, генерація ідей, асоціації тощо.
5. Тип матеріалу: завдання можуть використовувати різні види матеріалів, такі як текст, зображення, відео, аудіо, графіка тощо.
6. Форма виконання: завдання можуть бути виконані у різних формах, таких як письмові, усні, творчі проекти, дослідження тощо.
7. Ступінь відкритості: завдання можуть бути відкритими, коли немає однозначної відповіді, або закритими, коли є один правильний варіант відповіді.

8. Рівень співпраці: завдання можуть бути індивідуальними, груповими або колективними, залежно від того, чи потрібно учням працювати самотійно або в команді.

У зв'язку з цим виділяються три рівні складності змісту системи творчих завдань:

- Учням першого і другого класу демонструються завдання III (початкового) рівня складності, які мають конкретний об'єкт, явище або ресурс людини. Творчі завдання цього рівня включають проблемне питання або проблемну ситуацію, та передбачають використання методу пошуку варіантів або евристичних методів творчості. Ці завдання спрямовані на розвиток творчої інтуїції та просторової продуктивної уяви учнів.

- Завдання рівня II орієнтовані на розвиток системного мислення та продуктивної уяви за допомогою переважно алгоритмічних методів творчості. Вони мають об'єкт поняття «система» та ресурси системи, які представлені у формі нечітких проблемних ситуацій або з явними суперечностями. Метою таких завдань є розвиток системного мислення учнів.

- Завдання вищого рівня складності є відкритими завданнями з різних областей знань, які містять приховані протиріччя. Об'єктом розгляду є біосистеми, полісистеми, ресурси будь-яких систем. Ці завдання пропонуються учням третього та четвертого року навчання, і спрямовані на розвиток основ діалектичного мислення, керованої уяви та усвідомленого застосування алгоритмічних і евристичних методів творчості.

Формування творчих здібностей в процесі навчання є важливим завданням щодо прищеплювання учням практичних навичок, технологічної майстерності. Школярам важливо навчитися вносити в роботу елементи фантазії, можливе різноманітність своїх творчих думок.

Для збільшення рівня когнітивної активності учнів використовують різні методи навчання, одним з яких є бесіда. Під час бесіди задаються запитання, які спонукають до обговорення майбутньої роботи та допомагають уточнити

відповіді учнів. Індивідуальна співбесіда часто застосовується під час виконання учнями трудових завдань, щоб з'ясувати ступінь їх засвоєння окремих прийомів роботи та всього завдання в цілому, а також причини можливих помилок. Бесіда може мати вільний характер дискусії та розвиває самостійність та творчість учнів. Задум є основою творчості, вищим рівнем людської свідомості та умовою стимулювання та формування творчих здібностей у школярів через свободу свідомої діяльності.

Перша стадія будь-якої роботи – задум – є важливою, оскільки є свідомим (ідеальним) створенням продукту праці. Цей процес включає в себе передбачення кінцевого результату, проектування всього технологічного процесу – від вибору матеріалів та інструментів до остаточної обробки виробу. Без задуму успішна робота неможлива. Бесіда є корисним інструментом для розвитку культури задуму у дітей та попереднього планування роботи.

Є низка причин, що перешкоджають здійсненню задумів, це недостатнє матеріальне забезпечення трудового процесу (відсутність матеріалів, брак інструментів, обладнання). Але залишається актуальною передача наставником своїх умінь учням.

Задум наповнює всю роботу в цілому, так як продумується весь шлях до отримання результату праці, мети праці: використання матеріалів, засобів праці, послідовність операцій і підготовка до роботи. Підготовка – проміжна форма роботи, ланка між задумом і виконанням. Вона включає в себе заготівлю та підбір сировини, наладку інструментів, розкладку їх на робочому місці.

Виконання – це кінець, вища форма роботи, – являє собою безпосереднє виготовлення виробу, завершує підготовку, реалізує задум. Підготовка зберігає час для виконання, тому учням потрібно прищеплювати серйозне ставлення до підготовки, тоді буде успіх у здійсненні задуму. Виняткову роль у досягненні успіху при виконанні грає володіння школярами необхідними вміннями, навичками, звичними діями, які вони отримують в процесі практичної чи теоретичної діяльності.

Для того, щоб сприяти свідомому засвоєнню знань і трудових навичок, стимулювати творчий підхід та повну віддачу учнів у процесі праці, а також сприяти розвитку творчої особистості, в процесі бесіди доцільно використовувати різні групи прийомів, такі як мотиваційні, допоміжні та стимулюючі, щоб допомогти учням втілювати свої ідеї в реальність.

До мотиваційних прийомів відносяться такі: постановка цілей, показ практичної значущості діяльності і результатів праці. Результати праці можна побачити і проаналізувати на проведених творчих виставках робіт учнів. За кожен виконаний виріб учням виставляється оцінка, значить цієї ж оцінкою можна оцінити задум і творчі здібності учнів.

Наступна група прийомів пов'язана з виконанням навчального завдання. Іноді на заняттях зустрічаються ситуації, коли учні з різних причин не можуть виконати ту чи іншу роботу. З цією метою використовуються прийоми надання допомоги. Усі учні мають різний рівень сформованих знань, навичок, умінь, здібностей.

Щоб забезпечити правильне виконання завдання та уникнути помилок, застосовують прийом нагадування. Цей прийом використовують, коли необхідні знання або способи дії не зберігаються у пам'яті учнів до моменту їх використання. Це дозволяє конкретизувати завдання та використовувати приклади, що вже відомі учням, щоб допомогти їм у засвоєнні матеріалу та виконанні завдання. Цей прийом сприяє формуванню у школярів правильного уявлення про завдання та допомагає уникнути помилок на початку роботи.

Прийом навідних питань використовується для розвитку здібностей учнів у складних випадках, коли вони стикаються з проблемними ситуаціями. Цей прийом полягає у ставленні запитань, які спрямовані на розвиток їх здібностей, в той час як прями запитання служать посередником між відомим та невідомим для учнів. Використання цього прийому сприяє розвитку технічного мислення, творчих здібностей та прийняттю правильних рішень.

Для активізації формування здібностей учнів використовуються різні прийоми, які спрямовані на емоційно-вольову сферу. Такими прийомами є переконання, схвалення та заохочення. Переконання використовуються в тому випадку, коли учень має невпевненість у своїх здібностях та слабо концентрується на виконанні завдання. Прийом схвалення найбільше впливає на нерішучих учнів, які мають сумніви щодо правильності своїх дій. Використання цих прийомів сприяє формуванню емоційно-вольових зусиль учнів та допомагає розвивати їх здібності.

Метод, що широко використовується для розвитку здібностей учнів, є заохочення, яке може бути спрямоване на оцінку різних аспектів їхньої роботи, наполегливості та виконання завдань. Заохочення може бути виражене через похвалу та позитивну оцінку від вчителя. Похвала є вираженням задоволення вчителя не тільки процесом праці, але й результатами роботи учня. Використання цих методів сприяє кращому прояву творчих здібностей учнів та тренує, формує та розвиває їхні здібності.

До методів, які сприяють збудженню пізнавального інтересу, відноситься використання дидактичної гри, що базується на створенні ігрових ситуацій у процесі навчання. Такі ігри включають в себе такі складові діяльності, як ігрові завдання, ігрові мотиви та навчальне розв'язання завдань. У відмінність від прямого викладання матеріалу на уроці, у грі проблема виникає як ігрова ситуація, створена самою дитиною, а способи її вирішення є навчальними.

Оскільки однією з актуальних вікових потреб учнів 1 класу є прагнення до пізнання дійсності і виявлення власної активності у формі гри, то ми вважали за доцільне посилити увагу до педагогічної організації ігрової діяльності дітей цієї вікової групи. Гра може зробити дитяче шкільне життя цікавим, радісним, емоційним, плідним, а навчально-виховну роботу – творчою, цікавою, ефективною. Тому, на мою думку, в 1 класі ігрова діяльність та ігрові ситуації повинні широко використовуватися у навчально-виховному процесі,

забезпечуючи ефективне формування пізнавальних інтересів, виховання, навчання й розвиток молодших школярів.

При доборі дидактичних ігор для уроків та розробці методики їх використання, як методу формування пізнавальних інтересів молодших школярів, важливо керуватися наступними положеннями:

1. дидактичні ігри повинні бути адекватними віковій групі та рівню розвитку учнів;
2. ігри повинні бути цікавими та змістовними, мати конкретну мету, яка відповідає навчальним завданням;
3. ігри повинні сприяти розвитку різних видів пізнавальної діяльності: спостереження, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення;
4. ігри повинні бути диференційовані за складністю, щоб вони задовольняли потребам різних груп учнів.
5. ігри повинні викликати позитивні емоції та почуття задоволення від успіху учнів;
6. ігри повинні бути взаємодією між учнями, що сприяє розвитку комунікативних навичок;
7. ігри повинні мати гнучкий формат, що дозволяє їх використовувати на різних етапах навчального процесу та в різних формах роботи: на уроках, у групах, на самостійній роботі.

Враховуючи ці положення, можна підібрати дидактичні ігри, які будуть допомагати формувати пізнавальні інтереси молодших школярів та забезпечувати ефективний навчальний процес.

Підсумовуючи слід зазначити, що запропоновані вище заходи сприятимуть більш ефективному розвитку творчих здібностей у молодшому шкільному віці.

Висновки до II розділу

Для проведення експериментального дослідження був обраний Чернігівський ліцей № 22 як база. Дослідження складалося з трьох етапів: констатуючого зрізу, формуючого експерименту та контрольного зрізу, які були проведені з двома третіми класами – експериментальним та контрольним, відповідно. У кожному класі було по 30 учнів у віці 8-9 років.

Для оцінки невербальних творчих здібностей учнів використовувалася методика Торренса Е. П. «Незавершені малюнки», а математичне творче мислення вимірювалося за результатами самостійної роботи з творчими завданнями по математиці.

Після проведення формуючого експерименту в експериментальному класі було виявлено значне підвищення рівня невербальних творчих здібностей учнів порівняно з контрольним класом. Це проявилось в збільшенні значень індексів оригінальності та унікальності кожного малюнка.

За результатами аналізу самостійних робіт з математики, можна стверджувати, що учні експериментального класу показали підвищений рівень математичних здібностей, що проявилось у збільшенні успішності виконання творчих завдань в кожній з трьох груп, а також у більшій кількості позитивних оцінок за самостійну роботу порівняно з учнями контрольного класу.

Розвиток творчого мислення учнів молодшого шкільного віку потребує комплексного підходу, який поєднує в собі не лише різноманітні методи та прийоми, а й використання різних засобів навчання. У роботі були визначені та описані основні способи стимулювання й умови розвитку творчої активності молодших школярів засобами навчального процесу.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання роботи було зроблено наступні висновки.

Орієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчих можливостей особистості – першочерговий гуманістичний принцип. Тому формування творчих здібностей є однією з найфундаментальніших проблем психології і найактуальнішим соціально-педагогічним завданням. І успішне його вирішення великою мірою залежить від того, на скільки ми знаємо головні визначальні риси творчої особистості, особливості її становлення, а також можливості її формування і розвитку.

Система розвиваючого навчання сприяє формуванню основи наукового мислення, розвитку інтелектуальних і індивідуальних особливостей, робить акцент на загальному розвитку школяра. Все це є основою розвитку творчого мислення. Система розвивального навчання сприяє формуванню і розвитку творчого мислення молодших школярів, а саме таких його компонентів, як гнучкість, оригінальність, розробленість, рефлексії, аналізу.

У результаті було з'ясовано, що система розвиваючого навчання сприяє розвитку у молодших школярів оригінальності, своєрідності творчого мислення, відбувається розвиток здібності до висунення ідей, спостерігається деталізація і розробленість ідей. З часом в системі розвиваючого навчання творчий потенціал особистості зростає. Система ж традиційного навчання пригнічує розвиток прагнення до пошуку нових, оригінальних підходів у вирішенні завдань, сприяє розвитку консерватизму і конформізму.

Дослідження здійснювалося в три етапи (констатуючий зріз, формуючий експеримент, контрольний зріз) з двома третіми класами (один з них був експериментальним, а другий контрольним). Вивчення невербальних творчих здібностей проводилося за методикою Торренса Е. П. «Незавершені малюнки», а математичного творчого мислення – за результатами виконання учнями самостійної роботи з творчими завданнями по математиці.

Отримано наступні висновки:

1. У школярів експериментального класу після формуючого експерименту значно підвищився рівень невербальних творчих здібностей, порівняно з учнями контрольного класу, що виражається в збільшенні значень індексів оригінальності та унікальності кожного малюнка.

2. Аналіз виконаних самостійних робіт з математики учнями обох класів свідчить про підвищення рівня розвитку математичних здібностей у школярів експериментального класу, що виявляється у зростанні успішності при виконанні окремо кожної з 3-х запропонованих груп творчих завдань, а також у збільшенні кількості позитивних оцінок за самостійну роботу на етапі другого зрізу, порівняно з учнями контрольного класу.

3. Робота над формуванням та розвитком творчого мислення учнів молодшого шкільного віку потребує комплексного підходу. Тобто необхідно не тільки використовувати в повній мірі можливості засобів навчання, а й обов'язково поєднувати їх з різними методами, принципами і методичними прийомами, які забезпечать успішність формування та удосконалення навичок творчої діяльності учнів. На основі цього у курсовій роботі нами були визначені та описані основні способи стимулювання й умови розвитку творчої активності молодших школярів засобами навчального процесу.

Детальний аналіз вітчизняних досліджень засвідчив, що розвиток творчості та творчих здібностей учнів залежить від багатьох факторів, включаючи індивідуальні особливості учнів, особистісні якості вчителя, методи навчання, соціальне середовище, культуру тощо.

За результатами досліджень, систематичне використання творчих методів та вправ на уроках позитивно впливає на розвиток творчості учнів. Також, диференційований підхід до кожного учня, створення на заняттях творчої атмосфери, сприятливої для формування креативних можливостей учнів, може збільшити ефективність розвитку їх творчих здібностей.

Отже, вчителі мають дотримуватись принципу різноманітності методів та завдань на уроках, давати можливість учням висловлювати свої ідеї, стимулювати самостійність та незалежність учнів у процесі виконання завдань. Важливо звернути увагу на формування позитивної мотивації до творчості учнів, підвищення їх самооцінки та відчуття власної значущості.

Усі ці заходи можуть допомогти вчителям розвивати творчі здібності учнів та формувати у них креативність, що є необхідними компетенціями для успіху в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабан Л. В. Формування творчих здібностей молодших учнів через проведення колективних творчих справ / Л. В. Барабан // Освіта та розвиток обдарованої особистості: науково-методичний журнал. - 2016. - № 9. - С. 71-73.
2. Баєва Т. Ф. Інтелектуальні ігри та розваги для молодших школярів: навч.-метод. посіб. Ч. 2 : Математика. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2005. 44 с.
3. Барташнікова І. А. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей. навч. посіб. Т: Навчальна книга Богдан, 2007. 64 с.
4. Біла І. М. Психологія дитячої творчості / І.М. Біла. – К. : Фенікс, 2014. – 136 с.
5. Богоявленська Д. Б. Інтелектуальна активність як проблема творчості. Акадевидав, 2006. 173 с.
6. Бондар Л. В. О. Сухомлинський про розвиток творчих здібностей учнів початкової школи. Рідна школа. 2013. № 8/9. С. 25–28
7. Будій Н. Д. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у роботі над текстом на уроках української мови /:Автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. Д. Будій. – Тернопіль, 2011. – 225с.
8. Васильєва Л. І. Розвиток творчих здібностей молодших школярів в умовах інноваційної освіти: теорія, методика, практика: монографія. Київ: Атіка, 2016. 252 с.
9. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків : Друк, 2015. 110 с.
10. Габеркорн І. І. Готовність майбутніх вчителів до розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. № 43 (1). С. 19-26.

11. Гаврилюк С. М. Творчий розвиток дітей дошкільного віку результат педагогічної творчості вихователя. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Том 2. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 336 с.
12. Гавриш І. В. «Чотири кити» дидактичної моделі навчання учнів початкової школи всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Інтелект України». / І. В. Гавриш // *Рідна школа* — 2013 (жовтень). — С. 42-46.
13. Горбушко Т. Г. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2013. № 35–36. С. 15–22
14. Гурко Л. М. Теорія і методика розвитку творчих здібностей молодших школярів: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2014. 288 с.
15. Данильченко В. О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів в процесі навчання математики: навчальний посібник. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 200 с.
16. Данько Н. П. Умови творчого розвитку молодших школярів // *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія : Педагогічні та історичні науки. 2012. Вип. 102. С. 62-69.
17. Доценко С. О. Розвиток творчої уяви учнів початкових класів під час вивчення природничо-математичних дисциплін. /С.О. Доценко // *Рідна школа*. — №5–6 (травень– червень). — 2016. — С. 34-39.
18. Іщенко Н. М. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання / Н.М.Іщенко // *Педагогічна освіта на зламі століть: досвід минулого – погляд у майбутнє: матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції, присвяченої 95-річчю кафедри педагогіки (19-20 жовтня 2017р., м. Ніжин) / З заг.ред. Є.І. Коваленко. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. – С.92-94.*
19. Калюжна Ю. І., Яновська Т.А. Особливості розвитку творчого потенціалу молодших школярів. *Наука і освіта*. 2014. № 6. С. 61–66.

20. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
21. Ковальчук Т. М. Заняття за інтересами: розвиток творчих здібностей учні: Практичний посібник для вчителів початкових класів, 2011. 98 с.
22. Ковальчук І. В. Педагогіка творчості: загальнотеоретичні основи: навч. посіб. К.: Академвидав, 2012. 448 с.
23. Ковтун О. В. Теоретичні аспекти поняття «загальномовленнєві уміння». Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (зб. наук. праць). Вип. 11-12. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. С. 200–209.
24. Колкатіна Н. М. Розвиток творчих здібностей. Початкове навчання та виховання. 2009. № 19-21. С. 34-43
25. Коломоєць Т. Г. Розвиток творчості дітей дошкільного віку на заняттях з художньої праці. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. *Педагогічні науки*. Чернігів, 2017. Вип. 149. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284175.pdf> (дата звернення: 01.04.2023)
26. Корнієнко І. І. Розвиток обдарованості та творчих здібностей молодших школярів. К.: Педагогічна думка, 2012. 160 с.
27. Лук О. Н. Психологія творчості. Київ : Наука, 2016. 375 с.
28. Лук'янчук М. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний контекст. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2. С. 82-87.
29. Лучанська В. В. Творча реалізація як ознака саморозвитку особистості. *Молодь у сучасному світі: філософсько-культурологічні виміри*. Зб. матеріалів Міжнародної наукової конференції 26-27 березня 2009 р. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2009. С. 318-320.
30. Мадзігон В. М., Федорова Н. Здібності творчість обдарованість особистості. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. Вип. 2. С. 96-105.

31. Малихіна О. Е. Особливості творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку // Початкова школа. 2015. №7. С. 51-54.
32. Мамчук Л. П., Ямницький В. М. Творчість та творчі здібності особистості у сучасній психології. *Психологія: реальність і перспективи*. 2014. Вип. 3. С. 96-100.
33. Матвійчук Т. В. Основні напрямки дослідження творчих здібностей у психології та педагогіці / Т. В. Матвійчук // *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. - 2013. - № 1. - С. 145-150.
34. Мельник О. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів в умовах вивчення природничих наук: монографія. Львів: ЛООГ, 2017. 232 с.
35. Міненок А. О. Дослідження актуальних питань розвитку творчих здібностей молодших школярів в педагогічній діяльності учителя початкової школи. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2014. № 8. С. 119-123.
36. Міхно О. Л. Творчий потенціал молодших школярів: теорія і методика розвитку. К.: Либідь, 2014. 240 с.
37. Моляко В. О., Музика О. Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: Видавництво ПП «Рута», 2007. 319 с.
38. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*. 2005. №4. С. 2-9.
39. Музика О. О. Мотивація творчої обдарованості. *Обдарована дитина*. 2003. №3. С. 2-9.
40. Національна доктрина розвитку освіти: Затверджена Указом Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 01.04.2023)
41. Нечипоренко К. П. Розвиток інтелектуально–творчих умінь учнів у навчально-виховному процесі початкової школи / Катерина Нечипоренко // Початкова школа. – 2012. – № 11. – С. 55–57.

42. Нікітюк О. Б., Євсюков О. Ф. Креативність як невід'ємний компонент інтелектуального розвитку творчої особистості в процесі навчання у вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2010. Випуск 4(26). С. 237–241.
43. Обертас Т. С., Довгий О. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи як актуальне завдання сучасної української школи. *Молодь і ринок*. 2021. № 11-12. С. 121-126.
44. Основні підходи до проблеми творчих здібностей. URL: <http://www.pedahohikam.net/nervs-894-1.html> (дата звернення: 01.04.2023)
45. Остапйовська І. І., Свистун Н. Б. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках математики. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. № 3. С. 12-18.
46. Павлик О. А. Дидактичні умови формування творчої особистості молодшого школяра на уроках української мови як другої / О. А. Павлик // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. - 2015. - Вип. 67. - С. 113-118.
47. Парфілова С. Л., Литвиненко І. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови та літературного читання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 9. С. 98-108.
48. Петровська, О. В. Психологія творчості: навчальний посібник. К.: ВЦ «Академія», 2012. 256 с.
49. Пінчук О. А. Розвиток творчих здібностей молодших школярів в процесі вивчення іноземної мови: навчальний посібник. К.: Ленвіт, 2013. 160 с.
50. Позняк Т. М., Кузьменко Ю. В. Розвиток творчих здібностей дитини як передумова успішної соціалізації особистості. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 1. С. 142-146.
51. Позняк Т. М. Розвиток творчих здібностей дитини. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені

- Володимира Винниченка]. *Серія : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 125. С. 153-158.
52. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів / Т.Равлюк // *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. – 2005. – Вип. 20. – С.112-118.
 53. Розвиток творчого мислення і уяви молодших школярів. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-tvorcogo-mislenna-i-uavi-molodsih-skolariv99774.html> (дата звернення: 01.04.2023)
 54. Розвиток уяви та творчих здібностей. URL: <https://naurok.com.ua/rozvitokuyavi-ta-tvorchih-zdibnostey-72159.html> (дата звернення: 01.04.2023)
 55. Рудакова Т.І. Дидактична гра — дієвий засіб активізації творчої діяльності учнів / Т. Рудакова // *Початкова школа*. – 2005. – № 16. – С. 7-13.
 56. Савченко О. Я. *Методика читання у початкових класах: посібник для вчителя*. Київ: Освіта, 2007. 334 с.
 57. Савчин М. В. *Вікова психологія*. Київ, 2011. 384 с.
 58. Сакалюк О. П., Глушак С. Т. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи за допомогою нетрадиційних технік творчості. *Молодий вчений*. 2020. № 4(2). С. 613-618.
 59. Сіваченко, О. П. *Теорія і практика розвитку обдарованості: навчальний посібник*. К.: Академвидав, 2015. 384 с.
 60. Сірант Н. П. Естетичне виховання дитини в сім'ї як психологопедагогічна проблема. «Теорія і практика освіти в сучасному світі». Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 24-27.
 61. Скакуліна Н. П. *Творчість та фантазія*. Київ : Генеза, 2014. 143 с.
 62. Словник української мови. URL: [https:// https://slovnyk.ua/index.php?swrd=здібність](https://slovnyk.ua/index.php?swrd=здібність) (дата звернення: 01.04.2023)
 63. Станіславська Г.П. *Розвиток творчих здібностей школярів* / Г.Станіславська. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 64 с.

64. Творчі здібності. Креативність. Обдарованість. URL: <https://lektsii.org/14-53151.html> (дата звернення: 01.04.2023)
65. Тереза М. Ваша творчість. Навіщо вона вам потрібна і як її розвивати / пер. з англ. Юлії Тищенко. Київ: Наш формат, 2019. 528 с.
66. Черепковська Н.І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей /Н.І. Черепковська // Обдарована дитина. – 2006. - №1. – С. 18- 21.
67. Чорна Л.Г. Психологічне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів. Обдарована дитина. 2001. №5. С. 42-48.
68. Черноус В. П. Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 5(1). С. 82-87.
69. Явоненко М. В. Методика підготовки школярів до літературно-творчої діяльності. Початкова школа. 2005. № 5. С. 15 – 18.
70. Яременко Л. А. Розвиток творчих здібностей особистості в контексті вікових особливостей. Наукові записки Малої академії наук України. *Серія : Педагогічні науки*. 2013. Вип. 3. С. 92-102.
71. Яременко Л. А. Творчі здібності у світлі особистісного розвитку. Наукові записки Малої академії наук України. *Серія: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 4. С. 168-173.
72. Яременко Л. А. Творчі здібності: процес формування, чинники впливу на їх розвиток. Наукові записки Малої академії наук України. *Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 1. С. 209-215.
73. Яременко, Л. А. Розвиток креативності молодших школярів в умовах сучасної школи. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди: *Педагогічні науки*, 2014. Вип. 126. С. 30-37.
74. Яременко, Л. А. Теорія та практика розвитку творчих здібностей особистості. К.: Видавництво «Інтерсервіс», 2014. 416 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Таблиця показників оригінальності малюнків учнів
експериментального класу за методикою Е. Торренса «Незавершені
малюнки» (варіант А)**

констатуючий зріз

№	Ім'я	Умовна назва та оригінальність малюнка					Nor
		1	2	3	4	5	
1.	Антон І.	квітка 0.43	будинок 0.57	корона 0.57	годинник 0.57	равлик 0.64	0.56
2.	Богдан Р.	квітка 0.43	стріли 0.79	візерунок 0.64	браслет 0.57	равлик 0.64	0.61
3.	Віта М.	сонце 0.79	зошит 0.71	гори 0.71	кулон 0.57	мішень 0.71	0.7
4.	Вадим З.	яблуко 0.79	зошит 0.71	візерунок 0.64	рот 0.79	обручка 0.57	0.7
5.	Діана Л.	квітка 0.43	будинок 0.57	гори 0.71	вішалка 1	равлик 0.64	0.67
6.	Денис І.	яблуко 0.79	зошит 0.71	будинок 0.57	візерунок 0.64	квітка 0.43	0.63
7.	Ліана Д.	квітка 0.43	цеглини 1	будинок 0.57	візерунок 0.64	равлик 0.64	0.66
8.	Марія П.	сонце 0.79	стріли 0.79	гори 0.71	візерунок 0.64	квітка 0.43	0.86
9.	Микола С.	сонце 0.79	грати 0.79	гори 0.71	рот 0.79	мішень 0.71	0.76
10.	Назар В.	чебурашка 1	стріли 0.79	будинок 0.57	квітка 0.43	равлик 0.64	0.69
11.	Олег К.	слива 0.79	книжка 0.71	гори 0.71	грати 0.79	равлик 0.64	0.73
12.	Ольга Р.	квітка 0.43	стріли 0.79	візерунок 0.64	рот 0.79	мішень 0.71	0.67
13.	Роман Г.	сонце 0.79	грати 0.79	корона 0.57	кофта 1	мішень 0.71	0.77
14.	Тетяна Ч.	яблуко 0.79	листок 0.71	будинок 0.57	корона 0.57	сходи 1	0.73
15.	Яна С.	квітка 0.43	грати 0.79	будинок 0.57	рот 0.79	мішень 0.71	0.67

Додаток Б

Таблиця показників оригінальності малюнків учнів контрольного класу за методикою Е. Торренса «Незавершені малюнки» (варіант А)

констатуючий зріз

№	Ім'я учнів	Умовна назва та оригінальність малюнка					Nor
		1	2	3	4	5	
1.	Віктор І.	квітка 0.5	прямокутник 0.79	будинок 0.64	браслет 0.64	равлик 0.43	0.6
2.	Аліна В.	вишні 0.64	зошит 0.71	паркан 0.71	пояс 0.64	змія 0.43	0.63
3.	Євген Т.	квітка 0.5	книги 0.71	будинок 0.64	візерунок 0.5	обручка 0.64	0.6
4.	Зоя М.	яблуко 0.64	будинок 0.64	паркан 0.71	пояс 0.64	змія 0.43	0.61
5.	Ірина Д.	обличчя 0.79	прямокутник 0.79	гори 0.79	візерунок 0.5	окуляри 1	0.8
6.	Ліда П.	квітка 0.5	зошит 0.71	гори 0.79	обручка 0.64	квітка 0.5	0.63
7.	Ніна К.	квітка 0.5	будинок 0.64	трикутник 0.79	візерунок 0.5	змія 0.43	0.57
8.	Павло Д.	яблуко 0.64	пружина 0.79	паркан 0.71	візерунок 0.5	равлик 0.43	0.61
9.	Петро З.	квітка 0.5	виделка 1	змія 0.43	рамка 1	слива 0.64	0.71
10.	Сергій О.	яблуко 0.64	відрізки 0.79	гори 0.79	візерунок 0.5	равлик 0.43	0.63
11.	Таїсія С.	обличчя 0.79	труби 1	паркан 0.71	браслет 0.64	квітка 0.5	0.73
12.	Уляна К.	обличчя 0.79	зошит 0.71	будинок 0.64	візерунок 0.5	пружина 0.79	0.69
13.	Юлія Н.	слива 0.64	пружина 0.79	паркан 0.71	будинок 0.64	змія 0.43	0.64
14.	Юрій Ф.	обличчя 0.79	магнітофон 1	гори 0.79	візерунок 0.5	квітка 0.5	0.72
15.	Ярослав І.	квітка 0.5	зошит 0.71	пружина 0.79	візерунок 0.5	змія 0.43	0.59

Додаток В

**Таблиця показників оригінальності малюнків учнів
експериментального класу за методикою Е. Торренса «Незавершені
малюнки» (варіант Б)**

контрольний зріз

№	Ім'я учнів	Умовна назва та оригінальність малюнка						Nor
		1	2	3	4	5	6	
1.	Антон І.	вишні 0.57	сонце 0.64	равлик 0.64	гори 0.92	стріла 0.64	яма 0.71	0.71
2.	Богдан Р.	хмара 0.79	квітка 0.71	равлик 0.64	обличчя 0.64	ваза 0.79	яма 0.71	0.71
3.	Віта М.	серце 0.79	яблуко 0.57	окуляри 1	яма 0.71	візерунок 0.79	чашка 1	0.81
4.	Вадим З.	хмара 0.79	колесо 0.71	клубок ниток 1	обличчя 0.64	ваза 0.79	птахи 0.86	0.8
5.	Діана Л.	яблуко 0.57	колесо 0.71	гриб 1	серце 0.79	обличчя 0.64	квітка 0.71	0.74
6.	Денис І.	серце 0.79	слива 0.57	сонце 0.64	обличчя 0.64	ваза 0.79	яма 0.71	0.71
7.	Ліана Д.	квітка 0.71	яблуко 0.57	хмара 0.79	колесо 0.71	ваза 0.79	сонце 0.64	0.72
8.	Марія П.	морозиво 1	скрипковий ключ, 0.86	число «8» 1	телефон 1	гори 0.92	кофта 1	0.96
9.	Микола С.	квітка 0.71	дорога 1	візерунок 0.79	лук 1	стріла 0.64	яма 0.71	0.84
10.	Назар В.	яблуко 0.57	сонце 0.64	візерунок 0.79	скрипковий ключ, 0.86	стріла 0.64	пісочний годинник, 1	0.75
11.	Олег К.	книжка 1	мішень 1	равлик 0.64	обличчя 0.64	стріла 0.64	сумка 1	0.82
12.	Ольга Р.	птахи 0.86	колесо 0.71	квітка 0.71	сонце 0.64	обличчя 0.64	равлик 0.64	0.71
13.	Роман Г.	слива 0.57	колесо 0.71	вуса 1	скрипковий ключ, 0.86	ялинка 1	черпак 1	0.86
14.	Тетяна Ч.	птахи 0.86	стріла 0.64	равлик 0.64	курка 1	рукавиця 1	серце 0.79	0.82
15.	Яна С.	хмара 0.79	сонце 0.64	равлик 0.64	якір 1	стріла 0.64	візерунок 0.79	0.75

Додаток Г

Таблиця показників оригінальності малюнків учнів контрольного класу за методикою Е. Торренса

«Незавершені малюнки» (варіант Б)

контрольний зріз

№	Ім'я учнів	Умовна назва та оригінальність малюнка						Nor
		1	2	3	4	5	6	
1.	Віктор І.	дерево 0.57	колесо 0.71	скакалка 0.79	яблуко 0.57	ваза 0.57	обличчя 0.64	0.64
2.	Аліна В.	квітка 0.71	яблуко 0.57	равлик 0.71	будинок 1	стріла 0.79	журавлі 0.79	0.76
3.	Євген Т.	дерево 0.57	колесо 0.71	квітка 0.71	обличчя 0.64	вазон 0.57	скакалка 0.79	0.64
4.	Зоя М.	хмара 0.64	вишні 0.57	равлик 0.71	журавлі 0.79	ваза 0.57	яма 0.71	0.67
5.	Ірина Д.	квітка 0.71	ракета 1	знак питання 0.86	яма 0.71	річка 0.64	пазл 1	0.82
6.	Ліда П.	обличчя 0.64	слива 0.57	скакалка 0.79	дорога 0.64	дерево 0.57	хмара 0.64	0.64
7.	Ніна К.	квітка 0.71	сонце 0.79	равлик 0.71	річка 0.64	вазон 0.57	скакалка 0.79	0.7
8.	Павло Д.	дерево 0.57	обруч 0.71	сонце 0.79	обличчя 0.64	ваза 0.57	хмара 0.64	0.65
9.	Петро З.	квітка 0.71	сонце 0.79	скрипковий ключ, 1	пташка 0.79	стріла 0.79	знак питання 0.86	0.78
10.	Сергій О.	дерево 0.57	колесо 0.71	пташка 0.79	обличчя 0.64	ваза 0.57	яма 0.71	0.67
11.	Таїсія С.	ключ 1	сонце 0.79	равлик 0.71	журавлі 0.79	стріла 0.79	машина 1	0.8
12.	Уляна К.	окуляри 1	хмара 0.64	дерево 0.57	слива 0.57	дорога 0.64	яма 0.71	0.68
13.	Юлія Н.	хмара 0.64	лампа 1	равлик 0.71	яма 0.71	річка 0.64	журавлі 0.79	0.75
14.	Юрій Ф.	книжка 1	обруч 0.71	знак питання 0.86	яблуко 0.57	стріла 0.79	пташка 0.79	0.79
15.	Ярослав І.	хмара 0.64	дерево 0.57	пташка 0.79	обличчя 0.64	ваза 0.57	яблуко 0.57	0.61

Додаток Д

Експериментальний клас

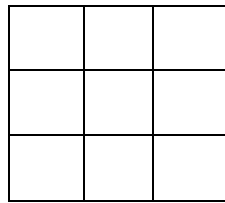
Групи завдань		Логічне мислення						Аналітично-синтетичні операції						Просторова уява						Оцінка	
		1		2		3		4		5		6		7		8		9			
№	Зріз Ім'я	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
1	Антон І.	+	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	3	3
2	Богдан Р.	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	4	5
3	Віта М.	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	4	4
4	Вадим З.	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	2	3
5	Діана Л.	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	-	+	3	5
6	Денис І.	+	+	-	+	-	-	+	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	+	2	4
7	Ліана Д.	+	+	-	+	-	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	+	-	-	3	4
8	Марія П.	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	5	5
9	Микола С.	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	4	5
10	Назар В.	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	3	4
11	Олег К.	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	4	4
12	Ольга Р.	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	3	4
13	Роман Г.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	5	5
14	Тетяна Ч.	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	4	5
15	Яна С.	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	3	4

Додаток Є

Завдання до самостійної роботи з математики на етапі констатуючого зрізу:

1. Сергійко задумав двоцифрове число, відняв від нього 1 і дістав одноцифрове число. Яке число задумав Сергійко? (10).

2. У квадраті розмісти числа 2, 2, 2, 3, 3, 3 так, щоб у сумі по діагоналях, рядках і стовпчиках було число 6.

3. Як записати нуль трьома п'ятірками? Напишіть приклад.

$$5-(5-5)=0$$

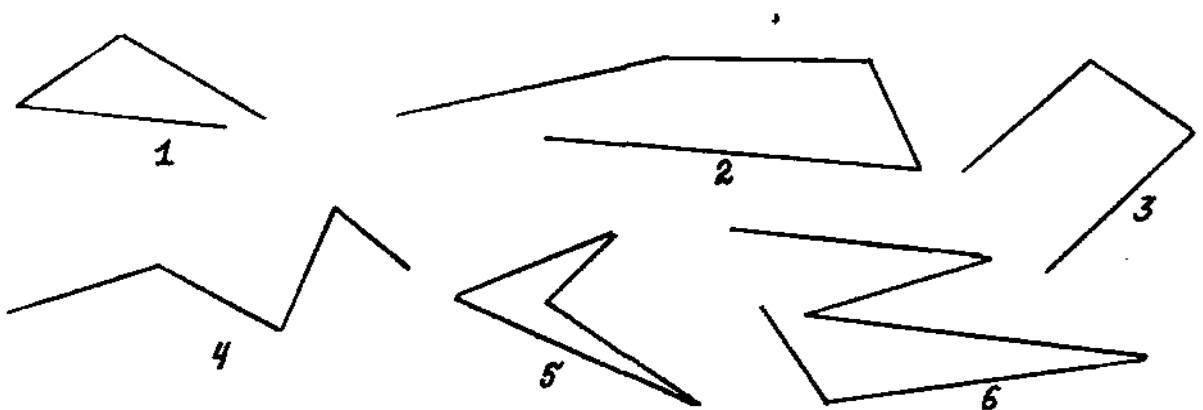
4. Продовж ряд чисел: 1, 4, 7, ..., щоб останнім було число 16.

5. Яка величина заважає назвати всі інші величини одним словом?

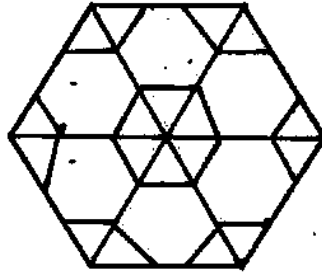
а) 5 см; 8 дм; 3 грн.; 1 дм 4 см; 7 м;

б) 14 к.; 20 грн.; 3 кг; 10 к.

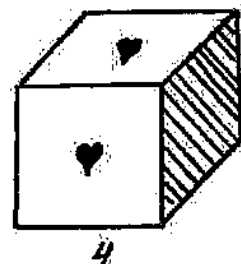
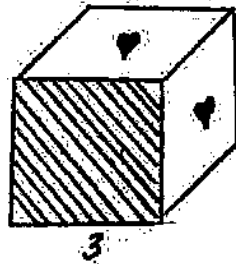
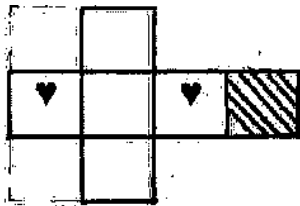
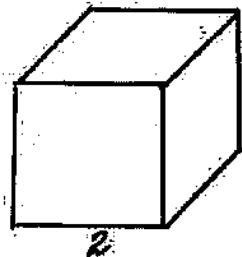
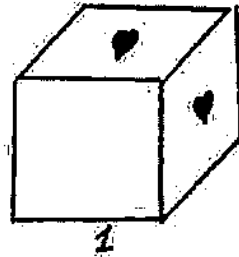
6. Яка з фігур не має ознаки, що її мають усі інші фігури?

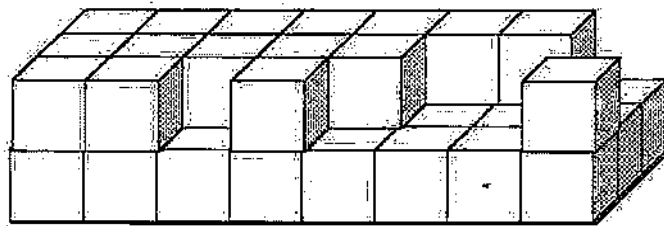
7. Скільки всього трикутників у цій фігурі? Скільки шестикутників?

8. Яка вийде коробка?

9. Порахуй кількість кубиків:

Додаток Ж

Завдання до самостійної роботи з математики на етапі контрольного зрізу:

1. О другій годині дня в Києві йшов дощ. Чи можна чекати сонячну погоду через 10 годин?

2. Знайди пропущені цифри:

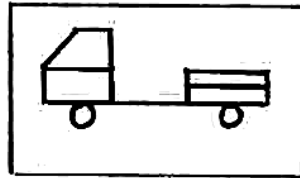
$$\begin{array}{r} + \quad **3 \\ \quad *3* \\ \hline 333 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} - \quad **3 \\ \quad *3* \\ \hline 333 \end{array}$$

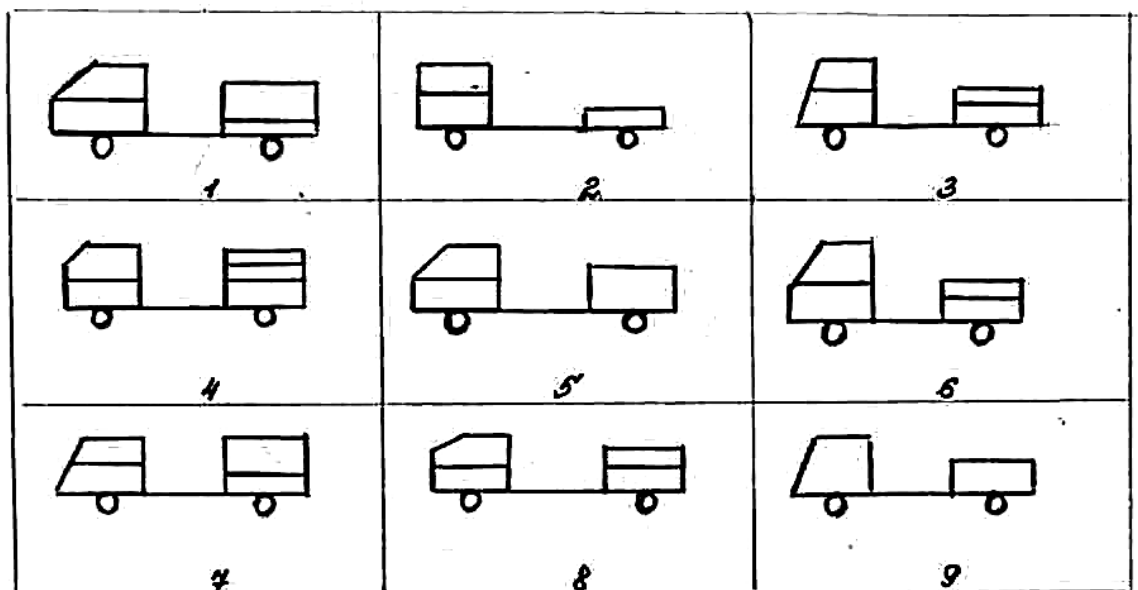
3. Три сестри – Зіна, Валя, Ніна – навчалися в різних класах однієї школи. Зіна не старша за Ніну, а Валя не старша за Зіну. Назви імена старшої, середньої і молодшої сестри.

4. Розглянь ряд чисел: 2, 4, 5, 8. Яке число в цьому ряду треба замінити, щоб пояснити, як складено цей ряд чисел? Заміни його правильним і запиши ще два числа цього ряду.

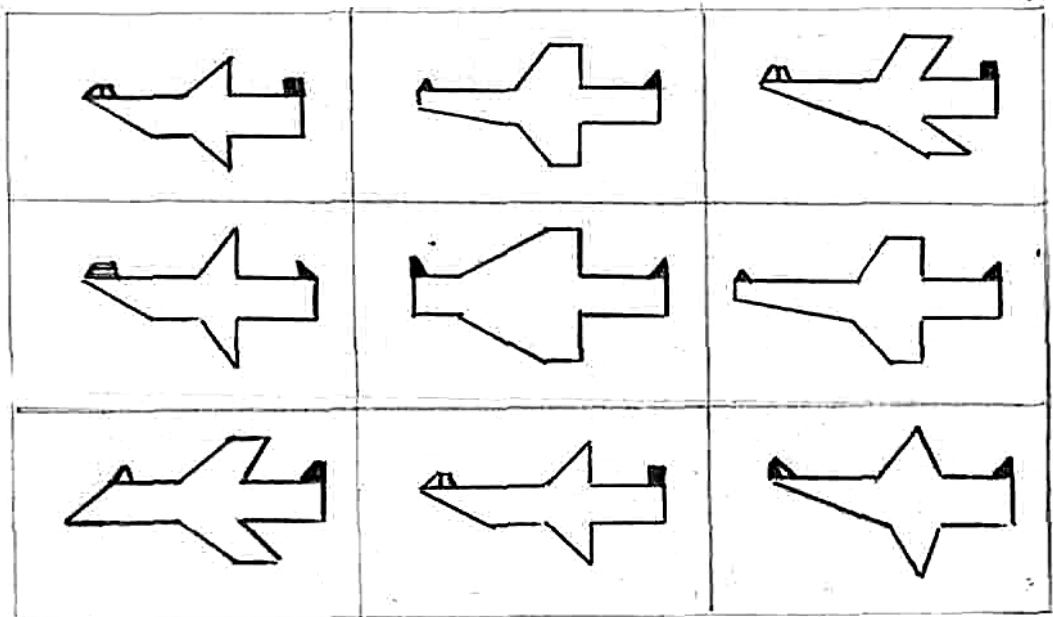
5. На якому малюнку така сама машина, як і на малюнку А?

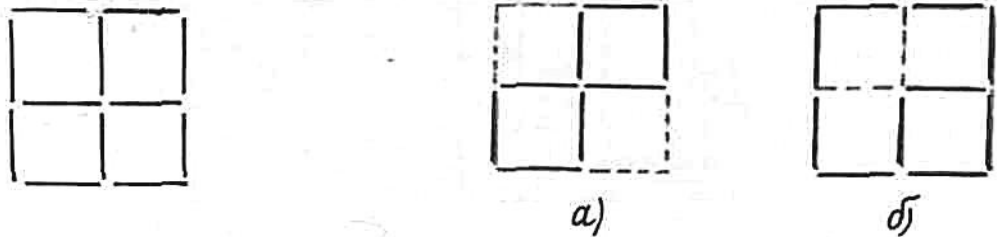
А

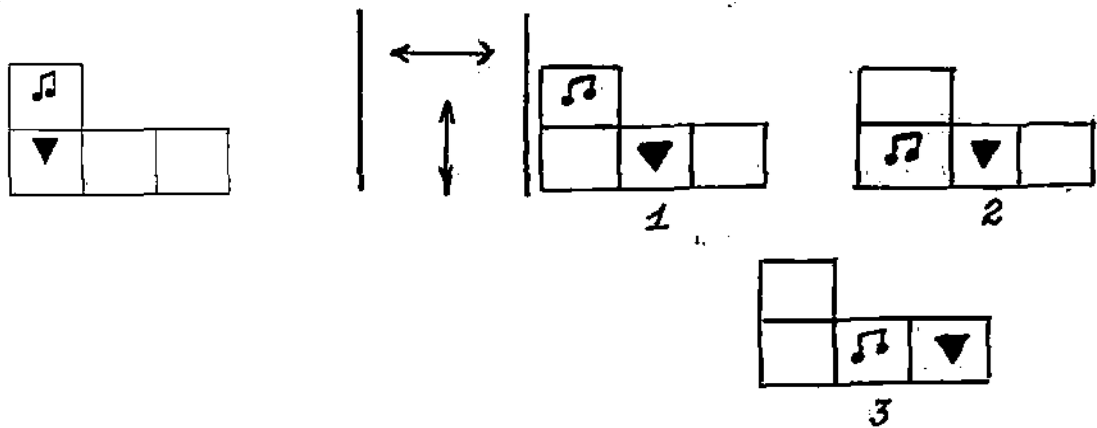
6. На яких малюнках однакові літаки?

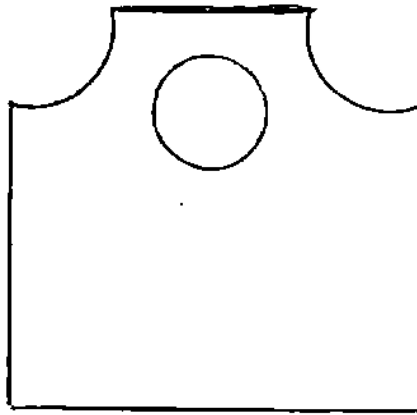
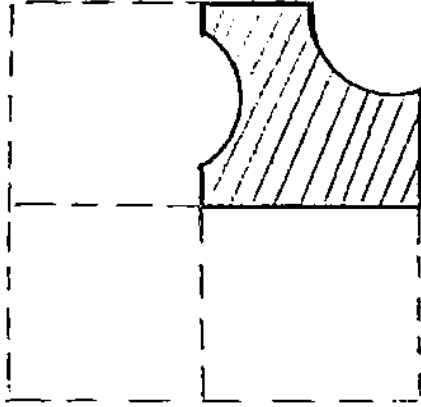
7. З 12 сірників складено 5 квадратів: а) прибери 4 сірники так, щоб залишилося 2 квадрати; б) прибери 2 сірники так, щоб залишилося 2 квадрати. Відповідь намалюй.

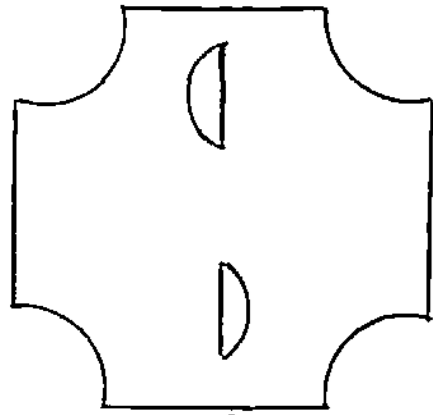
8. Було два переміщення: якась фігура перемістилася на одну клітинку в сторону, інша на одну клітинку по вертикалі. Як стануть розміщуватися фігури після переміщення?

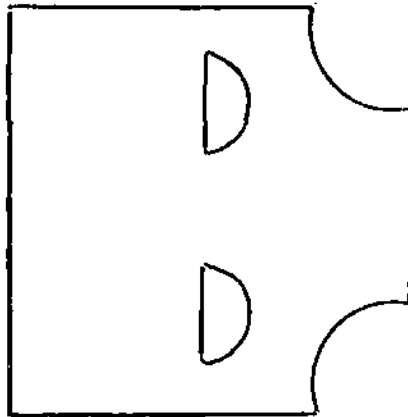
9. Уяви, що вийде, якщо зображення розгорнути?

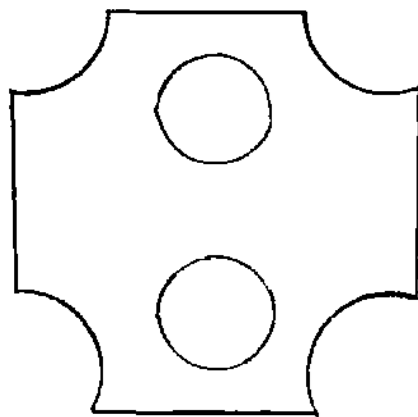
1

2

3

4